

The background is a painting of a coastal landscape. On the left, a steep cliff rises from the foreground, covered in green and yellowish-brown vegetation. The cliff face is light-colored, possibly limestone or sandstone, with some darker patches. The sea is a deep blue, extending to the horizon under a pale, hazy sky. The overall style is impressionistic, with visible brushstrokes and a soft, atmospheric quality.

SZÍNCSDÁK ÁLMODÓJA

Szinyei
Merse
Pál
Fonyódon

„SZÍNCSDÁK ÁLMODÓJA”

Szinyei Merse Pál Fonyódon

szerkesztette:
Varga István és Szinyei Merse Anna

**„SZÍNCODÁK ÁLMODÓJA”
Szinyei Merse Pál Fonyódon**

Megjelent
a **Fonyódi Természetvédelmi és Helytörténeti Gyűjteményben**
(Fonyód, Bartók Béla u. 3.)

**Szinyei Merse Pál fonyódi nyaralásainak centenáriumán,
2016. július 16. és augusztus 27. között**

**„SZÍNCODÁK ÁLMODÓJA”
Szinyei Merse Pál Fonyódon**

címmel
rendezett dokumentációs kiállítás
alkalmából

Szerkesztette: Varga István és Szinyei Merse Anna
Grafikai terv, tördelés: Horváth Bálint
Címlapon : Szinyei Merse Pál: A Balaton a fonyódi partról (részlet), 1916
Támogatók: Fonyód Város Önkormányzata
Magyar Nemzeti Galéria
Kálmán Imre Emlékház (Siófok)
Kieselbach Galéria
Nagyházi Galéria
Virág Judit Galéria
Belvedere Szalon
KOGART Archívum
Molnár C. Pál Múzeum
Tótpál Attila és felesége, Krisztina
magánszemélyek

TARTALOM

Köszöntő (Hidvégi József polgármester).....	6
Bevezetés (Varga István).....	8
Szinyei Merse Anna: Szinyei Merse Pál fonyódi képei	13
Szinyei Merse Pál Fonyódon festett képeinek revideált jegyzéke.....	31
Szinyei Merse Pál és nyaralótársai Fonyódon festett képei	34
A szemtanúk visszaemlékezései	
Szinyei Merse Félix: Szinyei Merse Pál fonyódi nyaralása.....	49
Molnár C. Pál: Szinyei Merse Pál Fonyódon.....	52
A sajtóban megjelent méltatások Szinyei Fonyódon festett képeiről	57
(összeállította Varga István)	
Fonyódi emlékezések Szinyei Merse Pálra	68
A kiadvány képeinek jegyzéke	75

Köszöntöm az Olvasót!

Fonyód a Balaton déli partjának olyan kisvárosa, amely nem csak manapság kedvelt üdülőhelye a pihenni vágyó, igényes kulturális feltöltődésre fogékony, az értékes szórakozási lehetőségeket kereső és azokat kihasználó nyaralóknak. Így volt ez a régebbi időkben is, amikor kialakultak fürdőtelepei. A fürdőkultúra hajnalán, az 1890-es években jött létre a klimatikus gyógyhelyként is számon tartott Bélatelep, amely a Várhegy és környékének többféle gyógytényezőjét foglalta magában. A Szaplanczay Manó által megálmodott nyaralótelep a Balatonban való fürdés, úszás, a várhegyi séta, az ott tapasztalt ózondús, egészséges levegő, valamint a szemnek és a léleknek egyaránt gyönyörűséget okozó fenséges kilátás volt az, amely az elsők közé emelte a balatoni fürdőhelyek sorában. Ennek közvetlen közelében épült fel az a Velics villa, amelynek 100 évvel ezelőtt olyan lakója volt, akire mind a mai napig méltán vagyunk büszkék: Szinyei Merse Pál, a magyar plein-air festészet megteremtője, a modern magyar piktúra első nagy képviselője, aki a nyugat-európai kortársakkal egy időben fedezte fel a szabad levegő, a napfény festői ábrázolásának problémáját s teremtette meg gazdag színvilágú, realista táj- és portréművészetét.

A közeli Bélatelepen nyaralt Huszka Jenő zeneszerző, Lippich Elek, a hazai művészeti élet jeles alakja, Ripka Ferenc, Budapest székesfőváros főpolgármestere, a Törley pezsgőgyáros család, több fővárosi orvos-professzor. Éveken keresztül töltötte itt a nyarat a politika és a közélet több meghatározó személyisége, pl. Bethlen István miniszterelnök, Vass József népjóléti-, Rakovszky Iván belügy-, s Walkó Lajos kereskedelemügyi miniszter.

Ahogy őrizzük Szaplanczay, Ripka és Huszka emlékét, úgy érezzük önként vállalt kedves kötelességünknek azt, hogy méltó módon idézzük meg a művészeti elit egyik legnagyobb alakjának, Szinyei Merse Pálnak Fonyódon töltött nyarait. Ha csak pihen, és élvezi a jó fonyódi levegő és napfény áldásos hatásait, már akkor is elégedettek lehetnénk, hiszen hihetnénk: településünk hozzájárult ahhoz, hogy később újult erővel alkossa műveit. De az itt eltöltött két nyár tíz festménye arról tanúskodik, hogy a fonyódi táj szépsége, a háborgó Balaton csodás hullámai ihlető forrásai voltak alkotóművészetének, s kitörölhetetlenül belevesték a képzőművészet történetébe az itt töltött hónapokat. Minderről bizonyítékok egész sora áll rendelkezésünkre: a szerkesztők által felkutatott és itt közzétett régi fényképek, korabeli írásos beszámolók. Fonyód évtizedek óta üdülőváros, s mint ilyen, megbecsüli azokat, akik a szabadidejüket, pihenésüket itt töltik el. Teszi ezt különösen akkor, ha az a valaki öregbíti városunk jó hírét, mint tette azt száz esztendővel ezelőtt Szinyei Merse Pál.

Fonyód város közönsége ezzel a kiadvánnyal tiszteleg a nagy művész zsenialitása előtt, s emlékezik meg arról, hogy 1916 és 1917 nyarán csodaszép településünk volt nyári lakhelye s művészetének ihlető forrása.

Fonyód, 2016. májusában

Hidvégi József

Fonyód város polgármestere

Nemrégiben jelent meg egy szép album, amely a Fonyódon alkotó festőket, grafikusokat mutatta be.¹ Köztük volt Szinyei Merse Pál is, azonban az ő fonyódi jelenléte olyan hangsúlyos, s művészeti jelentősége oly nagy, hogy szükséges vele külön is foglalkozni, már csak ittlétének centenáriuma okán is.

Röviden összefoglalva a történet így szól: az I. világháború időszakában a Sáros megyei Jernyén birtokos művész nem tudta felkeresni nyári pihenőhelyét, ezért minden bizonnyal koronghi Lippich Elek javaslatára a fonyódi Velics-villát bérelte ki maga s családja számára. A bélatelepi villatulajdonossal, aki korábban a Kultuszminisztérium képzőművészeti ügyosztályát is vezette, Szinyei igen jó, mondhatni baráti kapcsolatot ápolt, erről tanúskodnak egymáshoz írott leveleik is. Mindezek alapján joggal feltételezhetjük, hogy Lippich tanácsolta azt, hogy a nyarat Fonyódon töltsék, hiszen korábban László Fülöp, Telepy Károly, Hollósy Simon, később Körösfői Kriesch Aladár és mások is leginkább Lippich közvetítésével érkeztek Fonyódra.

Az „Erzsébet királyné emlékmű” bírálóbizottságának jegyzőkönyvét 1916. június 26-án vették fel, s ebben rögzítették azt a tényt, hogy Benczúr Gyula helyett a bíráló bizottságba póttagnak Szinyei Merse Pált nevezték ki, akit Sáros megyei lakására küldött levélben értesítettek, majd Fonyódra sürgönyt küldtek részére. Ez alapján sejthetjük, hogy 1916-ban már a júniust is Fonyódon töltötték.² Szinyei 1917 júliusában Fonyódról küldte levelét a Szépművészeti Múzeum igazgatójának, Petrovics Eleknek, akit minden bizonnyal vendégül is látott a nyaralóban, hiszen két évtizeddel később felidézte személyes élményeit a fonyódi festéssel kapcsolatban.³

Az ezt követő évtizedekben sajnálatos módon a fonyódi emlékezet nem őrizte meg a művész itt töltött alkotó-időszakát. A közeli bélatelepi villasor nemrégiben feltárt, általunk ismert dokumentumai nem említik semmilyen vonatkozásban, a település történetét tudományosan feldolgozó tanulmánykötet éppen hogy csak közli a tényt, hogy itt alkotott. Az 1980-as évek elején az egyik

¹ Géger Melinda – Varga István: *Festők Fonyódon 1836-2015*. Fonyód, 2015

² A pályázat eldöntése. In: *Magyar Iparművészet*, 1916. 257.

³ Közli Szinyei Merse Anna *A Majális festője közelről* című könyvben. Budapest, 1989, 252

unoka, Félix tekintett vissza az évtizedekkel korábbi nyarakra, majd a dédunoka, Szinyei Merse Anna foglalkozott röviden a fonyódi időszakkal a festő munkásságát bemutató nagymonográfiában⁴ és a művésszel kapcsolatos dokumentumokat közlő forráskiadványban.⁵

A megyei lapban Pandur József tett közzé a fenti munkákat felhasználó írást, mellyel felhívta a figyelmet e lappangó helyi kötődésre. Ez már nem maradt „vizonzás” nélkül: a Fonyód Városvédő és Szépítő Egyesület 1997-ben emléktáblát állított az egykori Velics-villa falán, majd 2006 nyarán megnyílt az első Szinyei emlékkiállítás. Az emléktábla közelében 2015-ben leleplezésre került a Szinyei Merse Pált ábrázoló dombormű is.

Essen szó kiadványunkról.

Ahogy a bevezető elején említettük: Szinyei fonyódi jelenlétéről most már annyi információnk van, hogy azokat összegyűjtve kialakult egy önálló kiadvány gondolata. Erre az alkalomra a művészettörténész dédunoka az 1990-ben, a nagy-

⁴ Szinyei Merse Anna: *Szinyei Merse Pál élete és művészete*. Budapest, 1990, 140-142, 206.

⁵ A *Majális festője közelről*. Szinyei Merse Pál levelezése, önéletrajzai, visszaemlékezések. Sajtó alá rendezte Szinyei Merse Anna. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989

monográfia részeként Fonyódról írott tanulmányát teljesen átdolgozta, s a legújabb kutatási adalékokkal egészítette ki. Megtisztelő számunkra, hogy újabb archív fotókat, festményeket felkutatva, időt s fáradságot nem kímélve dolgozott azon, hogy a centenáriumi dokumentációs kiállítás és e szerény, de annál nagyobb ügyszeretettel összeállított kiadvány lehetőség szerint a teljességre törekedve tudja bemutatni a hazai plein-air festészet megteremtőjének és európai szinten is jelentős alkotójának, Szinyei Merse Pálnak két, Fonyódon eltöltött nyarát. Múlhatatlan érdemei vannak abban, hogy száz esztendő elteltével – Váth János szavait kölcsönözve – „a színcsodák álmodója”, még ha jelképesen is, újra Fonyódon van, s hisszük: itt is marad velünk.

E kötet részét képezik még azok a korabeli írások, amelyek értékelték és bemutatták Szinyei balatoni festményeit az Ernst Múzeumban és a Nemzeti Szalonban történt kiállításuk után. Méltatták az idős művészt, jelezve, hogy munkásságába a balatoni, fonyódi időszak új szintet vitt. Közöljük a legfontosabb szemtanúk – Molnár C. Pál, és az unokák, Pál és Félix – visszaemlékezéseit, hiszen ők közvetlen közelről láthatták a művészt alkotás és pihenés közben, segíthették őt műveinek létrehozásában. Több aprónak tűnő, de értékes információt adó jegyzet is kiegészíti az írásokat, hiszen az itt eltöltött időszak – s a festmények

története – sokrétű, a képek tulajdonosváltásainak nyomon követése nem könnyű, de szükséges a tisztánlátás végett.

Nem lehet eléggé fontosnak értékelni e kötet képanyagát. Unikálisnak is mondható az, hogy Szinyei Merse Pál fellelhető fonyódi festményein és a velük kapcsolatba hozható dokumentumfotókon kívül Szinyei Merse Rózsi és Félix, valamint Molnár C. Pál néhány itt festett alkotása is helyet kaphat. Ezek feltárása, közzététele e kiadvány hiányában minden bizonnyal még váratott volna magára (bár tudomásunk szerint a dédunoka jelenleg éppen egy újabb, a Szinyei Merse családra vonatkozó dokumentumkötet összeállításán dolgozik). A család tagjai által készített korabeli fotók mutatják be a száz évvel ezelőtti fonyódi történeteket, s mindezeket kiegészíti az a néhány fénykép, amelyek az 1997-es, 2006-os és 2015-ös megemlékezéseket elevenítik fel.

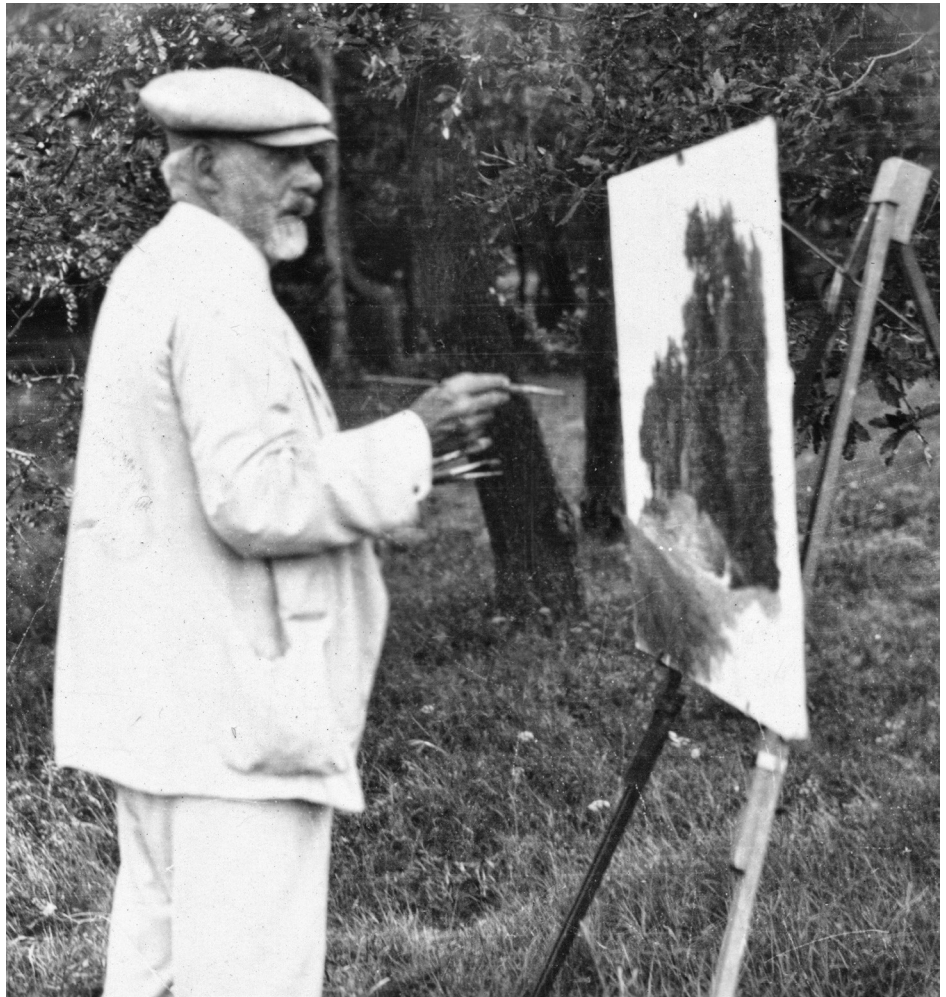
Köszönet illeti mindazokat, akik önzetlenül támogatták e kiállítás és kiadvány létrejöttét, így hálásak vagyunk a szakmai segítségért elsősorban

Szinyei Merse Annának, a festmények reprodukcióiért a Magyar Nemzeti Galériának, a siófoki Kálmán Imre Emlékháznak, a Kieselbach Galériának, a Virág Judit Galériának, a Nagyházi Galériának, a Belvedere Szalonnak, a KOGART Archívumnak, a Molnár C. Pál Múzeumnak, valamint a névtelenségüket megőrizni kívánó magángyűjtőknek. A kötet megjelentetéséhez nyújtott segítségéért Tótpál Attilának és feleségének, Krisztinának vagyunk hálásak.

Továbbá köszönetünket fejezzük ki a helytörténeti értékek feltárását és azok közönség felé közvetítését évek óta elősegítő Hidvégi József polgármester úrnak és Fonyód Város Önkormányzatának, hogy fontosnak tartották e kötet létrehozását, elősegítve azt, hogy bemutathatjuk városunk múltjának e dicső fejezetét, a legnagyobb fonyódi alkotóművészt, Szinyei Merse Pált.

Fonyód, 2016. május

Varga István
könyvtáros - helytörténész

1. kép: Szinyei Merse Pál festés közben Fonyódon 1917-ben

1905 óta, amikor késői sikerei részeként Szinyeit kinevezték az Országos Mintarajziskola – a későbbi Képzőművészeti Főiskola – igazgatójává, a festő az év nagyobbik felét Budapesten töltötte, és csak a nyári hónapokra utazott haza a felvidéki Jernyére. 1916-ban azonban a háború miatt nem térhetett vissza szeretett szülőföldjére, ezért családjának más nyaralóhelyről kellett gondoskodnia. 1916 és 1917 nyarán – valószínűleg a művész barátja, Lippich Elek tanácsára – a Velics-villát bérelték ki, amely a híres panoráma-úton fekvő remek nyaralók egyik legszerényebbike volt, de számukra épp elegendően tágas. A villát építtető dr. Velics Antal második felesége a felvidéki Sáros megyei lipóczi Keczer családból származott, amely az egykor a Szinyei Mersék tulajdonrészét képező Szinye-Lipóczról vette nemesi előnevét. A családok ekkorra már elvesztették itteni bir-

⁶ Sok évtizeddel ezelőtti kutatásaimat az újonnan felbukkant eredeti festményekkel, dokumentumokkal és adatokkal kiegészítve, ezzel az írással revideálok a mester balatoni képeire vonatkozó korábbi publikációimat (*Szinyei Merse Pál élete és művészete*. Budapest, 1990, 140-142., 206. kat.sz. 239-244., 246-248., és a 208-214.sz. fekete-fehér képek; valamint a fonyódi Szinyei emléktábla leleplezésekor 1997 május 31-én elhangzott emlékbeszéd, közölve: *Somogy* 1997/6.sz. 637-638.)

tokaikat, de némelyik tagjuk akár ismerhette is egymást. Osztom ezenkívül Varga István azon feltételezését, hogy Szinyei Merse Pál akár már korábban is hallhatott Velicsék fonyódi villájáról. Az építtető testvére volt ugyanis az a Velics Lajos, aki bajorországi magyar követként 1910-ben díszbédet adott a mester tiszteletére a müncheni Szinyei-kiállítás megnyitásának alkalmából.⁷ A festő fiatalabb unokája, Félix emlékezése szerint a család végigautózott a Balaton déli partján és egyéb kiadó villákat is megtekintett, mielőtt kibérelte volna a Velics villát. A fonyódi nyaralásra az idős festővel tartott Rózsi⁸ leánya és két, nemrég elárvult gimnazista fiúunokája, Pali⁹ és Fekó.¹⁰ Özvegyen maradt

⁷ V.ö. Varga István: *A fonyódi gróf Zichy Béla-telep. Villasor a Balaton felett*. Fonyód, 2015, 363-367. Megköszönöm Varga Istvánnak, hogy bepillanthattam értékes hely- és családtörténeti kutatásainak további eredményeibe is

⁸ SzM Rózsi (1881-1952) a festő negyedik leánya volt, de születése előtt három nővérkéje meghalt a felvidéki diftéria járványban

⁹ SzM Pál (1902-1958) – édesapám – rövid élete folyamán sokat tett a Szinyei dokumentumok összegyűjtésében. Az ő írásai a művészlőről szóló publikációim legértékesebb kiindulópontjai voltak

¹⁰ SzM Félix (1904-1991) nagybátyám emlékező írását lásd hátrébb. Az ő leszármazottainak köszönhetően folytatódik fiúágon a család

2. kép: A művész a fonyódi fürdőkabinok előtt Félix fiával (balról) és István öccsével (jobbról), 1917

3. kép: Családi fürdőzés, 1916. Balról jobbra: Gerencsér László, SzM Pál unoka, SzM Ödön unokaöccs, SzM Félix, a festő fia, SzM Félix unoka, SzM Rózsi. Jobbra a mólón áll SzM Pál, a festő

Félix fia¹¹ nem tudott hozzájuk csatlakozni, mert a nagy háborúban huszár főhadnagyként szolgált. Csak szabadságolásakor látogathatta meg őket, mindkét nyáron (2. kép). Időnként más családtagok is töltöttek itt rövidebb-hosszabb időt, 1916-ban például a festő unokaöccse, Ödön,¹² 1917-ben pedig legfiatalabb testvére, István¹³ (4. kép, 5. kép). Mivel a pajkos unokák a tanév alatt Kalocsán voltak bentlakó diákok, apjuk az első nyárra egy kalocsai kispapot, Gerencsér Lászlót¹⁴ kérte fel melléjük nevelőfélnének (3. kép). A második nyárra aztán maga a művész gondoskodott a kamaszok felügyeletéről: főiskolai festőnövendékét, Molnár C. Pált¹⁵ hívta e tisztség betöltésére (6. kép).

¹¹ SzM Félix (1874-1952), a festő elsőszülött és egyetlen fia, 1905 és 1919 között országgyűlési képviselő volt, de 1914-től frontszolgálatot kellett teljesítenie. Abban az évben halt meg felesége, Zeyk Janka (1881-1914)

¹² SzMÖdön (1891-1956) a festő öccsének, Bélának a fia

¹³ SzM István (1862-1942) nagy tekintélyű politikus, több megye főispánja volt, aki a nagy háború idején, az orosz betöréskor, Felső-Magyarország kormánybiztosi tisztét is betöltötte

¹⁴ Az idősebb unoka Lászlóra, a fiatalabb pedig, évtizedekkel későbbi emlékirataiban, a Zoltán keresztnévre emlékezett (SzMA megjegyzése). – A Kalocsai Főgyőházmegyei Levéltár munkatársa, Lakatos Andor kimutatása szerint a délvidéki Bulkesziből (ma Szerbia) származó Gerencsér Zoltán neve szerepel azon a listán, amely az első világháborúban részt vett kalocsai katona kispapokat sorolja fel (Varga István gyűjtése). Frontszolgálatára bizonyára a fonyódi nyár után kezdődhetett

¹⁵ Molnár C. Pál (1894-1981) később a Szinyei Merse Pál Társaság tagja lett. Emlékező írását lásd hátrébb

Az idős mester fonyódi művészi tevékenységére a festő idősebbik unokája, Pál így emlékezett: „Hogy a kellő hangulat, vagy mondhatnám ihlet mennyire szükséges volt festéséhez, ezt legjobban két évi balatoni nyaralásunk alatt tapasztalhattam. Első nyáron napról napra ott üldögélt a Balaton partján és nézegette a legkülönbözőbb színhatásokat mutató nagy víztükröt. Néhány képet festett ugyan, de apám és Rózsi néni részéről állandóan megújuló biztatásokat rendszerint azzal utasította el, hogy a part mellett állandóan fúj a szél és felborítja a festővásznát. Ezért télen egy szétszedhető deszkakabint csináltatott Pesten és ezt vitette le következő nyáron Fonyódra (7. kép). A közvetlenül a víz partján felállított nagy kabinnak kis hátsó ajtaja volt. Itt a legnagyobb napsütésben, esőben vagy szélben is festhette. Minden nap lement a kabinhoz, órákon át nézegette abból a vizet és néha festegetett is, de nagyobb mértékben itt sem látott hozzá a festéshez. Valószínű, valami nem tetszett neki.[...] Pedig, ha minden körülmény kedvező volt számára, és kedve volt a festéshez, nagyon gyorskezü volt. Fonyódi nyaralásunk alatt egyszer egy szép helyet nézett ki magának a bélatelepi fürdőtelepen túl, a Balaton partján, egy kis nádassal. Másnap reggel csónakba ült velem és Fekő öcsémmel, és így vitette magát a helyszínére. Délben már a kész képet vihettük haza!”¹⁶

¹⁶ Első közlése: Az unoka nagyapjáról, in: A Majális festője közelebbről. Szinyei Merse Pál levelezése, önéletrajzai, visszaemlékezések. Válogatta,

4. kép: Családi üdvözlőlap Szinyei Merse Istvánnak, 1917. augusztus 20.

5. kép: Fonyódfürdő, Béla-telepi fürdőház. Az üdvözlőlap képes oldala, 1917

sajtó alá rendezte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Szinyei Merse Anna. Budapest, 1989, 322., 68.sz. kép.

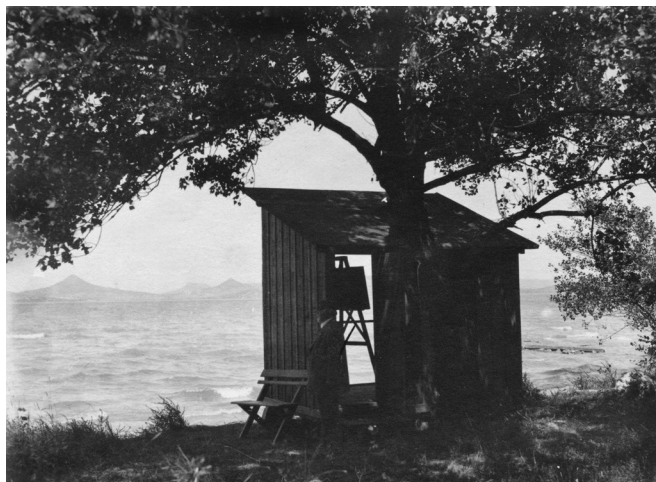
6. kép: Pihenés a fonyódi Velics-villa teraszán, 1917. Balról jobbra: a művész Rózsi leánya, Pali unokája, Szinyei Merse Pál, Fekő unokája és Molnár C. Pál

A különböző források más-más számú – 8, 9, vagy 10 – balatoni Szinyei-képről emlékeznek meg, különböző címekkel ellátva. Néhány közülük a mai napig lappang és nem is mindegyikről maradt fenn fénykép, így nem egyszerű az azonosításuk. A régi-új adatok, az eredeti művek és a fotók ütköztetése pillanatnyilag azt valószínűsíti, hogy Szinyei Merse Pál tíz képet festett Fonyódon, ebből ötöt bizonyíthatóan az első nyáron, mivel ezek már szerepeltek az Ernst Múzeum 1916/17. évi téli kiállításán. Volt, aki az 1916 őszen, a főiskolai műtermében festett, *Vadregényes táj* című képét is – tévesen – a Balatonról származtatta. Utóbbi, nagyméretű festményét

ugyanis szintén ezen a tárlaton mutatta be a pesti közönségnek, több korábbi művével együtt.

Fonyódon a mester először a hatalmas víztömegekről készített tanulmányokat, mindennemű előtéri partformáció teljes mellőzésével. Hasonlóan járt el a szinte másfél évtizeddel korábbi tenger-képeinél is. A számos festőt megihlető Capri sziget dús vegetációja és harmonikus arányú építményei helyett, már akkor is a szikrázóan kéklő mediterrán égbolt alatt elnyúló végtelen víztükör hullámfodrozódásának lakonikus és mégis érzékeny visszaadása izgatta. Energikus ecsetjártását megőrző 1902-es itáliai tanulmányképein (mindkettő magángyűjteményben) a horizonton feltűnő apró vitorlásokkal jelezte az őserőknek kiszolgáltatott ember jelenlétét, ezek a termélység érzékeltetéséhez is hozzájárultak. Az alig alapozott vászonra lehelet vékonyan, alla prima technikával festett Capri-vázlatot a változatos világoskékek rózsaszín reflexekkel gazdagított árnyalataiban tartotta. A valamivel kisebb méretű, fára festett tanulmányon az intenzív ultramarin kék víztükört megkoronázó égboltot beborító fényözön függőleges, impresszionisztikusan lüktető ecsetvonásai az alig mozduló hullámok vízszintes irányú, szaggatott vonalkáival felelnek. Az 1904-es, újabb itáliai útján befejezett *Mare azzurro* című festményén (MNG) aztán már nincs vitorlás: itt az átlós irányban, párhuzamosan felcsapódó, azúr

és kobaltkék árnyalatokban gazdag, kissé erősebb hullámverés ritmusos látványa foglalkoztatta. A napfény rózsás reflexei azonban itt is feltűnnek a hullámtarajokon. Az önállóságát féltve vigyázó Szinyei, a tőle megszokott módon, Capriban sem engedte magát befolyásoltatni a korábbi itáliai veduta festők, vagy akár kortársai képi megoldásaitól. Ugyanígy, a délszaki vidéktől színvilágában és táji konstrukciójában olyannyira különböző hangulatú, folytonosan változó karakterű Balaton későbbi leképezésekor is autonóm módon fogott munkához. Eleinte fonyódi festményein is a különféle színű hullámok természetével ismerkedett, és szelidebb vagy vadabb játékokat igyekezett megragadni. A két kisebb tanulmányon így a színhatásokat is kipróbálhatta, ahogy a sokszor szeszélyes időjárás, az atmoszférát befolyásoló napsütés változásaival zöldesre, illetve sárgásra vált a víz (18. kép). A visszaemlékezésekben hangsúlyozott hosszas szemlélődésnek tehát igenis meglett az eredménye: a körülmények folytán bizonyára sietősebben felvázolt itáliai képek szintetizálőbb felfogása itthon, a Balatonnál, amazoknál lényegesen gazdagabb feldolgozással párosult. A napsugaras mediterrán kékség mondhatni egyértelműbb színviszonylatai a hazai tájban egy rafináltabb, a komplementer és kontraszt színek fanyarabban ütköztetett, sok-sok reflexszel dúsított látványfestésébe torkollottak. Különösen érvényes ez a két évtizede felbukkant, Siófokon őrzött festményre,

7. kép: A művész a Balaton partján, festőkabinja előtt, 1917

amelyen a fehér tarajú hullámok zöldes sárgái és a habokban velük felelő halvány lilák a vihar utáni látóhatár lilás-rózsás-kékes árnyalatokban pompázó felhőzetével és lila hegyével kelnek versenyre (19. kép).¹⁷

A tengeri tanulmányokat követően Capriban festett *Mare azzurro* kissé nagyobb kompozíciójának

¹⁷ Szinyei mindkét Balaton-tanulmányát – az aukciós katalógusoktól eltekintve – első ízben reprodukálta színesen: Géger Melinda – Varga István: *Festők Fonyódon 1836-2015*. Fonyód, 2015, 42-45. Ugyanott néhány régi családi fotónk is megjelent (12-15.)

is megvan a balatoni megfelelője, ez a sajnos máig lappangó, tekintélyes méretű *Háborgó Balaton* (20. kép), amelynek színvilágára csupán a korabeli leírásokból következtethetünk: „A hullámos sárgás víztömeg, a hófehér tajték, a háttér violaszínbe vesző hegyei, a hasonló színű felhők s fehér szegélyük fölött a mélységesen ragyogó ég kékje, akkora tónusgazdagságot és a vihartól terhes levegőtől letompítva oly sajátos színharmoniót mutatnak, a melyhez foghatót s a Balatonra nézve jellegzetesebbet festőinknek mindeddig nem igen sikerült visszatükröztetniök.”¹⁸ Elek Artúr szerint „a fehér tarajú hullámok és völgyeikben a viharfelhőkben lilára színeződő nap fényjátékát igyekezett megfogni. Nagyon szép kép, teljes erejű alkotása Szinyei öreg kori stílusának”.¹⁹ A magasabbra helyezett látóhatár ezen a képen a tekintélyes tömegű víz őseréjének kiemelését szolgálja. A hullámozás is vadabb, mint a korábbi itáliai azúrkék képen, amelyen a nagyobb kiterjedésű égbolt a hullámok enyhe vertikálisait ellensúlyozza. A *Háborgó Balaton* a legdinamikusabb Szinyei Merse Pál összes hullámozó víztükröt ábrázoló képe között – beleértve az 1872-es *Vihar a Starnbergi tavon* (MNG) szelídebb táját is. Remekül érzékelteti a fehér tajték szétfroccse-

¹⁸ *Budapesti Szemle*, 1917. 169. kötet, 483. sz. A cikk D szignója talán Divald Kornélt rejti

¹⁹ *Az Újság*, 1917. január 14. 18.

nésének óriási energiáját, s azáltal, hogy a más-
kor többnyire párhuzamos hullámverés rendezett
sorai itt teljesen széttöredeznek, a víztömeget fel-
korbácsoló szélvihar hatalmas erejét is megidézi.
A megrendítő természeti jelenségek ilyen találó
megörökítésében Szinyei segítőtársra talált a már
korábban is felhasznált modern technikában, a
fényképezésben. Öreg szeme már nehezen tudta
magának rögzíteni a folytonos mozgásban lévő
víztömeg finom részleteit, ezért megkérte unokáját,
hogy fotózza le a szeszélyes hullámokat. A legjob-
ban sikerült felvételeket felnagyíttatta: így nyugod-
tabban tudta rajtuk megfigyelni a hullámtarajok
különbéle természetét (8. kép). A fennmaradt fotók
és az elkészült festmények összehasonlításakor
azonban nyilvánvalóvá válik, hogy a mesternek esze
ágában sem állt utánozni a fényképeket, aminthogy
a természet közvetlen megfigyeléséből sem szolgálai
másolás következett nála, hanem a képi világba
áttranszponált látvány lényegének festői kifejezése.

A *Balaton a fonyódi partról* című festmény (21. kép)
újra összevetést kínál Szinyei egyik legkorszerűbb,
eddig nem említett itáliai képével, ez az energi-
kusan, pasztózusan festett, sziklás Capri (1903,
magánygyűjteményben).²⁰ Akkor a föld, az ég és a
tenger őselemi egyszerűsége ragadta meg fantá-

²⁰ Színesen reprodukálva: Szinyei Merse Pál *élete és művészete*,
i.m.1990, LI. kép

ziáját. Ott is meredeken szakad a partfal a vízbe, mint itt. Míg azonban a mediterrán forráságot a növényzet teljes hiányával érzékeltette, most úgy látta, hogy a balatoni táj szelídebb hangulatához jobban illik a sárgás löszös talajt borító fű szálkás, függőleges ecsetvonásokkal felvitt lüktetése, amelyre szépen rímelnek a ferde vonalakkal felcsillanó napsugarak leheletnyi rózsaszín reflexei a mélyben csendesen fodrozódó, égszínkéék víztükrön. A balatoni kép kompozíciója nélküli ugyan az olyan markáns hangsúlyokat, mint amilyenek a szakadékos meredélyek között kivillanó, mélykék tengert leképező *Caprinál* tapasztalhatók, de a hazai, későbbi kép elrendezése is különlegesnek mondható. A fonyódi festményen ugyanis a mester a bal felső sarokból induló diagonálisba rendezi a tájelemeket, s így a súlyos baloldallal szemben, jobboldalt levegősen, áttetsző csillogással tárul fel a víztükrő és a felhőtlen nyári égbolt. Szinyei tudatos képépítkezésének késői szép példája ez a mű: mesteri kézre vall, ahogyan a meredek partfal sziluettje teret hasít magának. Erőteljes térhatású tájkivágása Monet némely tengerparti kompozíciójával vonható párhuzamba.²¹

²¹ Claude Monet: *Sziklafal Dieppe-nél*, 1882. Zürich, Kunsthaus. V.ö.: *Monet és barátai*, kiállítási katalógus. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 2003, 121., kat.sz. 9. V.ö. még Szinyei Merse Anna: *Inspiráció és szuverenitás. Magyar festészet az impresszionizmus és posztimpresszionizmus francia kontextusában*. In: *Monet, Gauguin, Szinyei Merse, Rippl-Rónai*, kiállítási katalógus. Budapest, Magyar

8. kép: Fénykép a viharos Balatonról, 1916

Petrovics Elek, Szinyei Merse Pál egyik legjobb ismerője, frappánsan világította meg barátja ambivalens viszonyulását a „magyar tengerhez”: „*Tanúja voltam, hogy a sárosi mozdulatlan he-*

Nemzeti Galéria, 2013, 41, 72-73. E katalógus 28. számú, étreteti Monet-képe is valamelyest rokon elrendezésű, ez a jeruzsálemi Izrael Múzeum tulajdona

9. kép: Készül a *Kilátás Fonyódról* című festmény, 1917

gyekhez, völgyekhez, parkokhoz szokott mestert mennyire kihozta »sodrából« a Balaton örökös változásával, szeszélyességével. Néha úgy beszélt róla, mint valami személyes ellenségéről. »Egész délelőtt festettem – beszélte – aztán elmentem ebédelni. Mire ebéd után folytatni akartam a festést,

ő egészen más volt már és mindent előlről kellett kezdenem.« Annyira figyelte a hullámzó Balatont, annyira igyekezett megragadni az egyre változandót, hogy végre – önmaga mondta – álmában is hullámzó vizet látott.”²² Beleunva a hullámzó víztömeg szédítő megfigyelésébe, Szinyei tehát abbahagyta a vízközeli festést. További balatoni képeibe fokozottan belefoglalta a bérelt nyaraló tágabb környezetében, a partmagaslaton csoportosuló fákat, bokrokat, így ezek a kompozíciók a hatalmas távolságokig elkalandozó tekintet térben megtett útját is rögzítik. Számos rokon konstrukciójú felvidéki tájképéhez hasonlóan, fölüeny térépítő tudása érvényesül e vásznon is. Sajnos jelenleg csupán két olyan Szinyei-művet vizsgálhatunk közelebről, amelyek fent, a fonyódi löszfal tetejére telepített liget környékén keletkeztek. Többi ilyen festményéről még ma is teljesen hiányosak az ismereteink. Mindennemű fénykép, vagy egyéb adat híján például nem tudható, hogy milyen kompozíciót rejthet az Ernst Múzeum 1916/17-es téli kiállításán bemutatott *Fonyódi hegy?* A katalógusban közölt árából úgy tűnik, hogy mérete nagyjából megfelelt a korábban említett, ugyanezen a nyáron keletkezett *A Balaton a fonyódi partról* című festményének. Radisics Elemér kritikájából any-

²² Színházi Élet, 1938. 48. sz.

nyi azért kiderül róla, hogy „izzik, sziporkázik a nap heve a Fonyódi hegy című képén”.²³ A művész fiának és unokájának korabeli fotói között több olyan felvétel is fennmaradt, amely a *Kilátás Fonyódról* festése közben ábrázolja az idős mestert (1., 9. kép), ez a mű azonban késő-délutáni színviszonyokat tükröz.²⁴ Egy további fotón, amelyet most mutatunk be első ízben, egy újabb kompozíciót sejtethünk a festőállványon, erős rövidülésben (10. kép). Ki tudja, melyik, eddig ismeretlen festmény volt ott születőben – talán éppen a keresett *Fonyódi hegy*?

A maga valóságában is megismerhető, különböző napszakokat ábrázoló két festményen (22., 23. kép) a füves talajra rajzolódó előtéri faárnyékoktól indulva, egy vagy több fa lombzatának középtéri hangsúlyra kiegészítőjeként ragyog fel a víztükör, mögötte a túlsó part szelíd magaslatai. A Badacsony és a vulkanikus kúpok markáns sziluettjei azonban még csak véletlenül sem tűnnek fel a mester képkivágatain. Mint szülőföldje változatos tájait megörökítő művei többségén, e festményein is nagyjából a képfelszín harmadrészét foglalja el az enyhén, vagy határozottabban felhős égbolt.

²³ *Budapesti Hírlap*, 1917. január 14.

²⁴ A művész hagyatékából több családi fotót közölt Varga István *Fonyód anno... Képek a régi Fonyódról* című, 2007-ben kiadott szép albumában (122-127. oldal)

Biztos ösztönrel talált rá a hatalmas panorámában egymás mögött sorakozó tájelemek egyszerű téri érzékeltetésére, épp ezért ért el e nagyszabású látványfestésben is mindig tiszta és lezárt képhatást. Csánky Dénes szerint „*hasonló témák festése vég-*

10. kép: Újabb festmény készülőben

eredményben a legnehezebb feladatok közé tartozik és így az ő, felülről nézett földszegély-előtérrel ábrázolt balatoni panorámái a legimponálóbb művészi teljesítményekhez tartoznak. Bár ezeknek festése idején már nem volt ereje teljében, a színértékek és fényjáték visszaadásában fölényesen megnyilvánul nagy festői ereje, a lényeglátás biztossága.²⁵ Az idős, egyre nehezebben mozgó mester ezeket a képeket egy számára is aránylag könnyen elérhető helyen, a Velics villa és a család által vasárnaponként látogatott kápolna között félúton, szállásuktól 4-500 lépésnyire festette. A kép, a festőállvány, a festőszék és a festőszerek helyszínre szállítása természetesen az unokák napi feladata lett. Itt készülhetett a Magyar Nemzeti Galéria birtokában lévő, *Kilátás Fonyódról* címet viselő kép is (23. kép), amelyen a délutáni napjárás hosszú árnyékai és az érett nyár atmoszférikus viszonyai tükröződnek. Az ék alakba rendeződő, dúsán zöldellő facsoport alatti, naptól égetett gyepp sárgás színével finoman kontrasztál az előrehaladott napszak megvilágításában violásra színeződött, rendkívüli gyöngédséggel visszaadott párás víztükör és a vele sejtelmesen összeolvadni látszó kékeslilás hegyvonulat. Az épp csak felsejülő, alkonyat-közeli reflexekkel telített felhőfoszlányok is meghittent rezonálnak a tó álomszerűen gyengéd színviszonylataira. A mű szép bizonyíték arra, hogy

²⁵ Csánky Dénes: A balatoni tájképfestészet. In: A festői Balaton. Bp., 1942. 80-82.

festőjének már a müncheni tanulmányai idejétől, tehát szinte a kezdetektől meglévő érdeklődése a komplementer és kontraszt színek iránt nem csak a hullámzó víztömeget, hanem ezen a közeli és távoli balatoni panorámát ábrázoló festményen is tetten érhető.

A fonyódi hegyről élvezhető, kissé más irányba való kitekintést megörökítő másik festmény (22. kép) létrejöttének históriája közelebről is megismerhető. Nagybátyám, a művész fiatalabbik unokája ugyanis, tudván, hogy nagymonográfiát és dokumentumkötetet írok dédapámról, 1977-ben nekem ajándékozta az itt közölt, apja által Fonyódon felvett fotót (11. kép) és eredeti negatívját, leírva azok történetét (a többi dokumentumfotó 1958-ban elhunyt édesapám hagyatékában maradt fenn).²⁶ Eszerint a család a két vakáció alatt, mintegy a munkára való buzdításként, a hullámzó Balatont megörökítő számos felvételen kívül a Velics-villa környékének olyan pontjairól is készített fotókat, amelyek esetleg megfelelő festmény-témául szolgálhattak az elkényelmesedett művész számára. Ezúttal sikerrel jártak: nem csak az szolt az aránylag közeli helyszín mellett, hogy itt kánikulában is nyugodtan dolgozhatott a liget fáiak árnyékában, de Színyeinek valóban meg-

²⁶ Első közlése: Színyi Merse Pál *élete és művészete*, i.m. 1990, 209. kép

tetszett a fotó motívuma. Neki is állt megfesteni. Így született a második világháborút megelőzően a budai Vár kormányzói lakosztályát díszítő *Szép idő*, amelyet Feleky Géza szerint „a forró nyári dél mély árnyékai és mély színei inspirálták.”²⁷ A fotó azonban mindössze a helyszín kiválasztására szolgált, nem pedig a festmény előképeként, erre éppúgy vigyázott a mester, mint a hullámos tó lefestésekor: ifjúkorával ellentétben ekkoriban már csak természet után volt hajlandó festeni. Mivel sosem szerette magát ismételni, nem csak a kiválasztott tájmotívum különbözött a közelgő alkony színvilágában fogant képétől, hanem a napszak és az atmoszférikus- és fényviszonyok is. Erre a Szinyei festményre gondolt Csánky Dénes, amikor azt írta, hogy „az egyszerű eszközökkel előadott képein ott ragyog meggyőző hűséggel, a természetlátás fölényes derűjével a magyar nap tiszta fénye, éltető ereje. A háttér egének kumuluszai, ezeknek fehér ellentéte adja meg a többi színek relációit és hívja őket életre. Balatoni képei között a Királyi Várban őrzött tájkompozíciója a legszebb balatoni tájak sorába tartozik”. Hosszú ideig félreértésre adott okot Hoffmann Edith néhány adatában félrevezető oeuvre-katalógusa, valamint az a tény, hogy a háború után *Derűs idő a Balatonon* címen – illetve egy 1965-ös aukción *Balatoni kilátásként* – bukkant fel

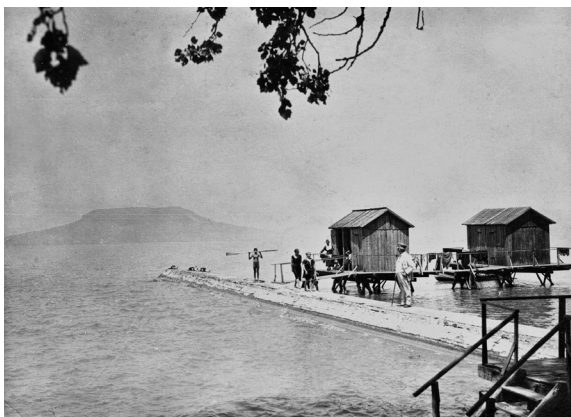
²⁷ *Pesti Napló*, 1917. december 8.

11. kép: Motívumfotó a mester *Szép idő* című festményéhez

a festmény. A címek alapján így sokáig két különböző műnek is tűnhetett az egy és ugyanazon kép. Csupán a jelen tanulmány írásakor, Varga István által felkutatott dokumentum révén lehetett végre bizonyossággal azonosítani – egyetlen festményként – a szóban forgó műveket.²⁸

²⁸ A Budavári Palota 1948. szeptember 30.-i jegyzékén szerepel ugyanis Szinyei Merse Pál: *Balaton* című, 17.887 leltári számú, 80 x 96 cm méretű olajfestménye (Dávid Ferenc gyűjtése). V.ö. Szvoboda Dománzky Gabriella: *Az újkori Budavári Palota belső díszítése*. In: *A budai királyi palota művészeti, kulturális szerepe (Tanulmányok Budapest múltjából, 2001)*, 447. Megköszönöm szerkesztőtársamnak ezt a fontos, számomra eddig ismeretlen adatot, amelyet a MNG Fotótárában őrzött, Farkas Zsuzsa szíves segítségével megtalált régi fotoreprodukció felirata is alátámaszt

12. kép: Fürdőélet Fonyódon 1917-ben. A mólón elől a művész, hátul balra Pali unokája

13. kép: Evezősök a mólón

Ez a tájmotívum nem csak az idős mesternek, hanem leányának is megtetszett. A felnőtt korában festővé vált Szinyei Merse Rózsának ugyanezen a helyszínen készített festményét a távolabbi rokonság máig becsben tartja, így most először reprodukálhatjuk (25. kép). Rózi gyermekkorától leste és utánozgatva apja művészi tevékenységét, de csak 32 éves korában, 1913-ban kezdte rendszeresebb művészeti tanulmányait Frischaufné magániskolájában. A Képzőművészeti Főiskolán 1913/14-ben volt beiratkozott növendék. Tanult Karlovszkynál, Glatznál és Rétinél is, Kecskeméten pedig Iványi Grünwaldnál. A nagybányai művésztelepet a fonyódi nyarakat követően, 1918 nyarán látogatta, mint rendes növendék. Az 1916-os szignó tanúsága szerint e művét talán kedvcsinálóként is, apját megelőzve, tehát nem őt másolva készítette el. Az atmoszférikus viszonyok is különbözőek: Rózi képének vihar utáni, szürkés-rózsás reflexekkel gazdagított felhőzete például az apjáén hatalmas fehér gomolyfelhőkben koncentrálódott. A két festmény motívuma hasonló, de nem teljesen azonos: Rózsínál a jobb előtéri ösvény hangsúlyosabb szerepet kap. A családi hagyomány szerint Szinyei nagyon meglepődött leánya gyors előhaladásán, művének kiváló kvalitásán. Nem lehet azonban véletlen, hogy a következő nyár elején aztán maga is készíttetést érzett a szinte azonos tájkivágat saját ízlése szerinti megörökítésére. A lágyabb, mondhatni nőiesebben simu-

lékony színviszonyok helyébe a karakteresebben megnyilvánuló kolorizmust kedvelő apa képén tisztább, ugyanakkor keményebb színharmoniak léptek az intenzív napsütés erejének köszönhetően. Ott a késő nyári nap-perzselte füre kompakt árnyékok vetültek, itt viszont kora nyári, levegő-járta, szaggyalombárnyék varázsolja olyan élettellivé, könnyeddé a legtöbb festőnél másutt meglehetősen unalmasra sikeredő ösvényt is, a jellegzetesen „szinyeisi”, lüktetően felvitt sárgás-zöld gyep szomszédságában. A fák koronáján átrepülni képes madár példázatával tanító mester laza lombfestése, vagy a hatalmas távlat léptékét is érzékeltető apró vitorlás térbe komponálása mind-mind a természet és a mindenkori konkrét látvány beható tanulmányán alapuló sok évtizedes festői tapasztalat szuverén alkalmazásának jelei, a művészi alkotás életszerűbbé varázslásának eszközei. A nyári kékségben felragyogó, hangsúlyossá formált gomolyfelhők pedig a Pacsirta (1882, MNG) óta visszatérő elemei Szinyei Merse Pál tájbrázolásának, gondoljunk csak a Pipacs a mezőn (1902, MNG), vagy A jernyei kúria című festményeire (1911, magángyűjtemény). Mindez az életmű szerves egységét bizonyítja.

Szinyei Merse Rózsi még további képeket is festett a Balatonnál, ezeket egyelőre csupán kiállítási katalógusokból ismerhetjük: sajnos csak címüket

és nem reprodukciójukat.²⁹ Épp e katalógusok alapján kísérelhetjük meg most címmel ellátni ezt a rokonoknál őrzött festményt is, amely talán a *Napos Balaton* címen 1922-ben kiállított képével lehet azonos. Rózsi két további fonyódi műve is ismeretes, ezeknek azonban külön története van. Az Ernst Múzeumban ugyanis 1929-ben egy *Badacsonyi táj* még Szinyei Merse Pál alkotásaként került aukcionálásra, míg ugyane művet másfél évre rá már Szinyei Merse Rózsi festményeként ajánlotta a katalógus (27. kép) – nyilvánvalóan Rózsi közbelépésének köszönhetően.³⁰ Már a cím sem stimmel, hiszen a kép motívumát festője a fonyódi hegy már fentiekben megismert részéről választotta ki, és csak a háttérben tűnnek fel a túlparti

²⁹ Nemzeti Szalon 1918. ápr.-máj. *Magyar Képzőművésznők Egyesülete X. rendes tárlata*. kat.sz. 137. *Badacsonyi*; 139. *Napszállat a Balatonon*. Kiállított 5 képével Rózsi elnyerte az 500 koronás székesfővárosi díjat. – Múcsarnok 1920. *Tavaszi kiállítás*. kat.sz. 408. Szakadék (Új Művészek csoport tagja) - Ernst Múzeum kiállításai LV. 1922. szept. XX. csoportkiállítás (Aba-Novák Vilmos, Jeges Ernő, Szinyei Merse Rózsi festők, Karácsonyi Géza szobrász). kat.sz. 92. *Szakadék*; 93. *Napos Balaton*; 96. *Borus Balaton*; 97. *Nyárfa a Balaton partján*; 99. *Partomlat a Balatonnál*. Lázár Béla sorai róla a katalógus bevezetőjében: „Bemutatjuk egyúttal nagy mesterünknek, Szinyeinek leányát, Rózsit, aki alig tíz éve dolgozik, de e rövid idő alatt a maga nőiesen lágy lelkét már is finom harmóniákba tudja önteni.”

³⁰ Ernst Múzeum aukciói XLI. 1929. április, kat.sz. 454. Szinyei Merse Pál: *Badacsonyi táj*. o.v. 60x70 cm. J.: Szinyei. Repr. a katalógusban; Ernst Múzeum aukciói XLV. 1930. november, kat.sz. 445. Szinyei Merse Rózsi: *Badacsonyi táj*. o.v. 60x70 cm. J.: Szinyei. Repr. a katalógusban.

14. kép: A mester nádist fest a parton, 1917

hegyek, köztük a Badacsony – ezúttal alig hagyva helyet a vízfelületnek. A másik bökkenő a hamis szignó, hiszen sem az apa, sem a leánya nem ilyen formálású betűkkel jelezték képeiket (utóbbi általában Sz. Merse Rózsi szignót használt). Rózsi művét régebben magam is láttam az egykori Ruszinkó gyűjteményben, jelenleg nincsenek ismereteim hollétéről. Neves gyűjtemény részét képezi ezen

kívül Szinyei Merse Rózsi egy másik szép fonyódi képe, amelyet szintén apja műveként árvereztek 2012-ben, méghozzá – a méretei alapján – azonosnak véelve a Hoffmann Edith-féle oeuvre-katalógus 227. számú, *A Balaton széle* című, régóta lappangó festménnyel.³¹ Édesapám hagyatékából birtokomban van a kiváló művészettörténész szerző rövid Szinyei monográfiájának azon példánya, amelybe nem csak apám, hanem az általam még ismert Rózsi néném is ceruzás bejegyzéseket tett némely katalógustétel mellé. Ehhez a képhez ezt írta oda: „nádassal”. Hiába van tehát a kép hátára ragasztva Lázár Béla 1942-ből származó eredetigazolása (melynek szavahihetőségéről, sőt valódiságáról nem vagyok teljesen meggyőződve, amint a kép szignójáról sem), ha a festményen nem látszik semmiféle nádas, viszont a háttérben valóban ott „pöffeszkedik” a Badacsony koporsó formájú hegye, amelyet a mester igyekezett képeiről kihagyni. A kép stílusáról már nem is beszélve: az jól illeszkedik Rózsi egyéb műveihez, az apjához viszont nem. Az Ernst múzeumi katalógus alapján feltehetően a *Nyárfa a Balaton partján* című képről lehet ezúttal szó (26. kép).

Szinyei Merse Pál balatoni képeinek témáin végigtekintve valóban feltűnhet, hogy egyetlen, leg-

³¹ Belvedere Szalon 36. aukció, 2012.06.02. kat.sz. 81. *A Balaton széle*, 1917, o.v. 40,5x50,5 cm. Jelezve jobbra lent: Szinyei

inkább kínálkozó motívum volt csak, amelynek lefestését a mester kifejezetten kerülte, és ez a Badacsony. Pedig Fonyódról a túlpartra nézve az egész panorámát uraló motívum a híres hegy, amely számtalan más festőt sokszor megihletett. A Velics-villa ekkori lakóinál maradván, az idős Szinyei nemrég festővé lett Rózsi leányán kívül a Szinyei-unokák vakációs felügyelője, azaz Molnár C. Pál festőnövendék, sőt a mester egyetlen fia, a kedvtelésből, csak időnként festegető Félix is készített háborús szabadságolása idején olyan tájképet, amelynek háttérében mindegyiküknél látszik a Badacsony. A valóban amatőr Félix sosem tanult festeni, de a kíváncsi tekintetektől rejtőzködő apját azért igyekezett lopva megfigyelni, sőt faggatta is szakmai kérdésekről, ha hivatali kööttségeiből szabadulva Jernyén tartózkodott. Főként ott, a szülőfalujában próbálta ki magát: a leszármazottaknál több olyan képe található, amely jellegzetes, akár apja által is megfestett jernyei tájrészleteket ábrázol. A már akkor gyakoribbá váló hamisítási botrányok elkerülésére, éppen az apa műveitől való biztosabb elszigetelődés végett használta képein a szellemes „½ x” jelzést. Mindösszesen tucatnyi kisméretű festménye közül talán ez a fonyódi a legérdekesebb (28. kép). A Jernyén alapfokon szerzett tájfestői gyakorlat a nehéz feladatot képező, reflexektől zsúfolt víztükör visszaadására is képessé tette, a bontott ecsetvonásokkal felvázolt égbolt könnyed

levegőssége is meglepő eredmény, míg a túlpart hegyei kissé keményen rajzolódnak a horizontra. A fürdőházak és a korlátan száradó színes ruhák leképezésének naiv öröme sugárzik az aprócska képről.³² A fonyódi fürdőéletet megörökítő egyik családi fotón hasonló motívumok tűnnek fel, ráadásul az előtérben Szinyei tekintélyes figuráját is felfedezhetjük (12. kép). Kedvcsináló, festői motívumfotónak készülhetett viszont az a hatalmas gomolyfelhős, alig kivehetően szivárványos felvétel is, amelynek aránylag keskeny előtérben jobbra egy fürdőház, közepén meg a Szinyei unokák és nevelőjük evezőket emelő figurái látszanak (13. kép). Számos fonyódi családi fotóhoz hasonlóan ennek sem ismerjük festmény-megfelelőjét.

Molnár C. Pál szemléletesen világította meg az idős mester Badacsonytól való idegenkedését: *„Fültanúja vagyok annak, hogy Szinyei a Balatontól nem volt kimondottan elragadtatva, pedig szép Szinyei-képek készültek róla. »Tehetségtelen víznek« nevezte tréfásan... Ami a Badacsonyt illeti, azt meg egyenesen gyűlölte... Formátlan koporsónak találta, mely kellemetlenül pöffeszkedik a túloldalon és behemód nagy tömegével aránytalankodik a zalai part egyébként kellemes vonulatú összhangján.*

³² Nagyházi Galéria 216. aukció, 2016 május, kat.sz. 285.

El is nevezte »nagy dögnek«, ami a formájában rejlő asszociáció folytán, úgy lehet, találó is.³³ A mester tehát nemcsak koporsó formája miatt irtózott a Badacsonytól, hanem a táj szelíd arányaitól eltérő hatalmas mérete miatt is. Ezért balatoni látképein sosem nézett szembe a túlparttal, hanem kissé ferde irányban kitekintve került el a számára antipatikus jelenséget. Valószínűleg a Badacsony egész tájat uraló jelenléte volt az egyik oka annak, hogy előző évi, a hullámzó víztömeget más-más színhatással megragadó remek közelképei után a második nyáron már csak nézelődött a vízparti apró deszka-műtermében: sehogy sem volt kedve ott lent új képbe kezdeni. Molnár Gézától tudjuk, hogy „erre a vízre azt mondta, hogy nagyon különös: nem engedi magát lefesteni.”³⁴ Ezért érdekelték őt jobban a nyaralójukhoz közeli, ligetes előterű hegyi panorámák – és az unokák csónakos odaszállítását követően egy újabb motívum, egy part menti nádas, amelynek elkészültét az édesapámtól már idézett emlékezésből ismerjük. Az unoka fotóján (14. kép) a művész munka közben látható, a már szinte kész festmény előtt.³⁵

³³ Szépművészet, 1944 március, 105-107. Lásd hátrébb

³⁴ Molnár Géza: Szinyeiről, az emberről, in: Szinyei emlékkönyv. Budapest, é.n. (1922) 113.

³⁵ Korábbi publikációimban, amelyek adatait a fonyódi festészetet feldolgozó kollégák (Géger Melinda és Varga István) is átvették, tévesen állítottam, hogy az unoka által készített akkori fénykép

A felvétel valószínűleg a *Bivalyfürdő* című kép festése közben született, amely a Nemzeti Szalon 1917/18-as téli kiállításán szerepelt, Hoffmann Edith azonban nem vette be listájába. Szinyei ezúttal egyszerűbb és egyben intimebb tájrészletet választott képe tárgyául. Lemondott a széles panorámáról: a víz és ég között keskeny csíkban meredező nádas köré rendezett egyszerű kompozíció foglalkoztatta. Színhatásában is különös kép: a valószínűtlenül világító zöld víztömeg és az alig sötétebb árnyalatú nádas fölél halványkék ég borul, alig észrevehető rózsás árnyalattal gazdagítva. Egyedi színvilága a kritikusoknak is feltűnt: Bölöni György szerint a kép „új színakkordot üt meg”.³⁶ Feleky Géza jellemzése azonban kissé elbizonytalaníthat bennünket, hogy vajon azonos képről beszélünk-e, mert nem említi a nádas: „A Bivalyfürdő két egyszerű, nagy akkordon épül fel: a Balaton sima tükre fölött kéken tekint le a tiszta ég.”³⁷ Valóban, az aukcióra került festmény (24. kép) nem tűnik teljesen azonosnak a fényképen láthatóval, még ha a mérete hasonló is – talán annak variációja lenne? Íme egy újabb kérdés, amit ma nehezen tudnánk megválaszolni.

A *Balaton széle* című festményt ábrázolja. Utóbbi, máig lappangó mű Hoffmann Edith szerint jóval kisebb méretű, mint a fotón látható.

³⁶ *Világ*, 1917. december 8. 6.

³⁷ *Pesti Napló*, 1917. december 8. 7.

Szinyei Merse Pál teljes munkásságára jellemző, hogy sosem tudott belső készítés nélkül alkotni. Ha le is festette néhányszor a Balaton hullámzó víztömegét, annyira azért nem izgatta a sugárzásban szinte anyagtalanná váló víz-ég kapcsolat és az atmoszférikus jelenségekkel összefüggő, folytonosan változó színhatás, hogy Egry Józsefhez hasonlóan kedve lett volna a Balaton ezernyi variációban történő megörökítésére. Vagy talán belátta, hogy öreg szeme úgyszemint képes már a szüntelenül változó látvány visszaadására? A nyugodt modellként elnyúló szelíd lankák, dimbes-dombos, színpompás felvidéki tájak festője itt már nem lelt magának elég fogódzót ahhoz, hogy a tájkonstrukció alapelemeire támaszkodó képépítő hajlamát kielégítve, még több variációban rögzítse a látottakat. Közvetlenül a balatoni nyaralás után, Jernyére hazatérve aztán újult erővel adta át magát az alkotómunkának. Talán nem lehet véletlen, hogy a naturalisztikusabb felfogású balatoni látképeket

követően, a szülőföldjén keletkezett *Őszi kert két hegygel* (magángyűjteményben) című kép energikus, szálkás ecsetvonásaiban, vázlatos kezelésében a korábbi plein-air tanulmányainak értékeit sikerült újra felvillantania. Emlékezzünk egy 1912-ből származó nyilatkozatára, amikor maga mondta: „*csak azt a vidéket interpretálok teljes örömmel, amelyhez hozzá vagyok nőve, amelyet nem csak a szememmel, hanem a lelkemmel látok [...]* A vármegyémet nagyon szeretem, mert nincsenek benne szertelenségek.”³⁸ Amikor tehát a mester úgy érezte, hogy a más-más nézőpontokból rögzített, különféle művészi problémákat megoldó festmények létrehozása után nem mond számára többé újat a fonyódi táj, nyugodtan átadta magát az öreg szervezet számára létfontosságú pihenésnek, regenerálódásnak. Hogy aztán az új energiákkal töltkező balatoni nyaralásai alatt szép képek is születtek ecsetje nyomán, az már a sokat tapasztalt nagy művész ajándéka volt az utókornak.

³⁸ *Művészeti Krónika*, 1912. április 1. 5.

SZINYEI MERSE PÁL FONYÓDON FESTETT KÉPEINEK REVIDEÁLT JEGYZÉKE (ÖSSZEÁLLÍTOTTA SZINYEI MERSE ANNA)³⁹

ZÖLDES BALATON, 1916 (18. kép)

40x50 cm. Jelzés nélkül. [HE 221. *Balaton (Vázlat a Sárga Balaton című képhez)* címmel; SzMA 239.]

Azelőtt SzMRózsai, dr. Völgyessy Ferenc, Hilvert Elek, majd Bényi László tulajdona, Budapest. Magángyűjtemény

Kiállítva: Ernst Múzeum 1916/17. XXIV. Magyar mesterek III. csoportkiállítása, kat.sz. 20.; BÁV 45. aukció 1978 május, kat.sz. 305.; Virág Judit 46. aukció 2014. kat.sz. 168.

SÁRGA BALATON (Tanulmány a *Háborgó Balaton* című képhez), 1916 (19. kép)

³⁹ Az 1985-ben befejezett nagymonográfiám 1990. évi kiadása óta előkerült, korábban lappangó eredeti festmények és dokumentumok alaposabb vizsgálata forrásaim revíziójára készítetett. A festő leánya segítségével készült Hoffmann Edith-féle műjegyzék is tartalmazott ugyanis félrevezető, helyenként pontatlan adatokat. A fő problémát az egyes művek számos címvariációja, továbbá az azonosítást megkönnyítő pontos képméretes és fotók hiánya okozta. Itt köszönöm meg Varga István ügybuzgalmát, amellyel kikutatott és rendelkezésemre bocsájtott több korabeli kritikát és egyéb forrást.

A művek adatai után, szögletes zárójelben Hoffmann Edith (HE) 1943-as és Szinyei Merse Anna (SzMA) 1990-es oeuvre-katalógus számát is feltüntettem, a mostanítól eltérő címekkel együtt. A festmények mindegyike olaj technikájú, vászon alapon.

40x50 cm. Jelezve balra lent: Szinyei. [HE - ; SzMA -] Provenienciája ismeretlen, a siófoki önkormányzat vásárolta 1994-ben (*Viharos Balaton* címen leltározták) Kálmán Imre Emlékház, Siófok

Kiállítva: Ernst Múzeum 1916/17. kat.sz. 23.; Fonyódi Múzeum 2006. Szinyei Merse Pál emlékezete Fonyódon

HÁBORGÓ BALATON, 1916 (20. kép)

100x120 cm. Jelezve balra lent: Szinyei. [HE 224.; SzMA 242.]

Azelőtt Szöllősi Zsigmond tulajdona, Budapest. Igen hosszú ideje lappang

Kiállítva: Ernst Múzeum 1916/17. kat.sz. 34. (reprodukálva a katalógusban); Nemzeti Szalon 1917/18. Új Művészecsoport I. kiállítása, kat.sz.15.; Ernst Múzeum aukciói XLI. 1929 április. kat.sz.575. (98x118 cm, *Alkonyat a Balatonon* címmel) Repr. XXI.t.; Múcsarnok 1938. Felvidéki mesterek. kat.sz.16. Reprodukálva: *Vasárnapi Újság* 1917. 63.

FONYÓDI HEGY, 1916

Adatok és tulajdonos ismeretlen, ilyen címen sehol sem reprodukálták. [HE 223.; SzMA 241.]

Kiállítva: Ernst Múzeum 1916/17. kat.sz. 33. A korabeli kritika szerint „izzik, sziporkázik a nap heve a *Fonyódi hegy* című képén”.

A BALATON A FONYÓDI PARTRÓL, 1916 (21. kép)
60x70 cm. Jelezve balra lent: Szinyei. [HE 225. (téves *Tihany*, illetve *Balaton* alcímmel); SzMA 243.]
Reprodukálva: *Vasárnapi Újság*, 1917, 63.

Azelőtt Drucker Géza tulajdona, Budapest, majd háborús veszteség. Később debreceni magángyűjteményből került Veszprémi Gyula, majd jelenlegi tulajdonosa birtokába.

Kiállítva: Ernst Múzeum 1916/17. kat.sz. 35. Reprodukálva a katalógusban; Ernst Múzeum LI. aukció 1935 ápr. kat. sz. 279.; Múcsarnok 1938. Felvidéki mesterek, kat.sz. 12. (*Tihany* címmel, Drucker tulajdonból); KOGART Ház 2009. Az impresszionizmus sodrában, kat.sz. 52.

BALATONI SZAKADÉK

(levágott, vázlatos töredék)
adatok és tulajdonos ismeretlen, sehol sem reprodukálták [HE 226.; SzMA 244.]

Azelőtt SzMRózsai, ifj.SzMFélix tulajdona, Ghillány Sándornál, Frics (Fricovce, Szlovákia), ahonnan 1945-ben eltűnt

A BALATON SZÉLE

40x50 cm. További adatok ismeretlenek, sehol sem reprodukálták [HE 227.; SzMA 246.]

Azelőtt Bosnyák Izsó tulajdona, Budapest. További hol- léte ismeretlen

Kiállítva: Múcsarnok 1927. Magyar táj- és életkép kiállítás, kat.sz. 123. (Bosnyák Izsó tulajdonából)

BIVALYFÜRDŐ, 1917 (24. kép)

60x70 cm. Jelezve balra lent: Szinyei. [HE - ; SzMA 246. (tévesen feltételezve az előző képpel való azonosságát)]

Azelőtt dr. Völgyessy Ferenc, majd Nemeckay Tivadar tulajdona. Magángyűjtemény.

Kiállítva: Nemzeti Szalon 1917/18. Új Művészcsoport I. kiállítása, kat.sz. 17.; Kieselbach 20. aukció 2002. 169.sz.

KILÁTÁS FONYÓDRÓL, 1917 (23. kép)

68x82 cm. Jelezve balra lent: Szinyei. [HE 228.; SzMA 247.]
Azelőtt SzMRózsai, Kiss Emil, New York,⁴⁰ majd Vida Jenő tulajdona, Budapest. 1950-ben került közgyűjteménybe.

⁴⁰ A képet „Balatoni partrészlet” címen említi az a cikk, amely a Kiss Emil new yorki bankár tulajdonában lévő Munkácsy Mihály képeiről szól. In: Magyar Művészet, 1925, 99. Munkácsy képek Amerikában. – Kiss Emil bankár közismert volt Amerika-szerte, ahová 1900 tájékán vándorolt ki. Rendszeresen hazlátogatott, s ilyenkor találkozott barátjával, a Fonyódon rendszeresen nyaraló Walkó Lajossal is. Ötvenéves korában, 1930. augusztus 2-án hunyt el. Róla bővebben: Pesti Napló, 1930. augusztus 3. 3. Szívszélhűdésben meghalt Kiss Emil, a híres newyorki magyar bankár; Uo., 1930. augusztus 7. 6. Indulás a nagy útra. (Varga István megjegyzése)

Magyar Nemzeti Galéria, ltsz.: 50.570 (tévesen *A Balaton a fonyódi partról* címmel lett beletárolva, a későbbi revízió után kapta vissza eredeti címét)

Kiállítva: Nemzeti Szalon 1922. Balatoni Társaság, Első balatoni kiállítás, kat.sz. 207. (*Alkonyat-Fonyód* címmel); Keszthely, Balatoni Képtár 1966-1980. Balatoni kiállítás, kat.sz. 111.; Bukarest, Muzeul de Arta 1985. Magyar tájképfestészet a XIX. században, kat. sz. 49.; Szécsény, Kubinyi Ferenc Múzeum, 1985-86. Szinyei Merse Pál emlékkiállítás, kat.sz. 25.; Sátoraljaújhely, Kossuth Lajos Művelődési Központ, 1988. Szinyei Merse Pál. kat.sz. 23.; Magyar Nemzeti Galéria, 1990. Szinyei Merse Pál és köre; Fonyód, Múzeum 2006. SzMP emlékezete Fonyódon; Székesfehérvár, Városi Képtár-Deák Gyűjtemény 2009. Szinyei és a hazai táj. kat.sz. 18.

SZÉP IDŐ, 1917 (22. kép)

80 x 96 cm. Jelezve jobbra lent: Szinyei. [HE 229.; SzMA 248.]

Azelőtt Horthy Miklós lakosztályában a Budavári Palotában. 1948-ban *Balatton* címen, 17.887 számon leltározták. V.ö. 28. számú jegyzet

Kiállítva: Nemzeti Szalon 1917/18. Új Művészcsoport I. kiállítása, kat.sz. 13.

Reprodukálva: Vasárnapi Újság 1917. 805.

FENTI ALKOTÁS AZONOS AZ ALÁBBI FESTMÉNNYEL:

DERŰS IDŐ A BALATONON, 1917

80x95 cm. Jelezve jobbra lent: Szinyei. [HE 222. *Sárga Balaton (Derűs idő a Balatonon)* címmel; SzMA 240. *Derűs idő a Balatonon (Sárga Balaton)* címmel]

Reprodukálva: *Vasárnapi Újság*, 1917. 805. (*Szép idő* címmel)

Azelőtt Balassa Ferenc és Béla, dr. Szakasits György, Budapest, dr. Kiss Imréné, Érd tulajdonában.

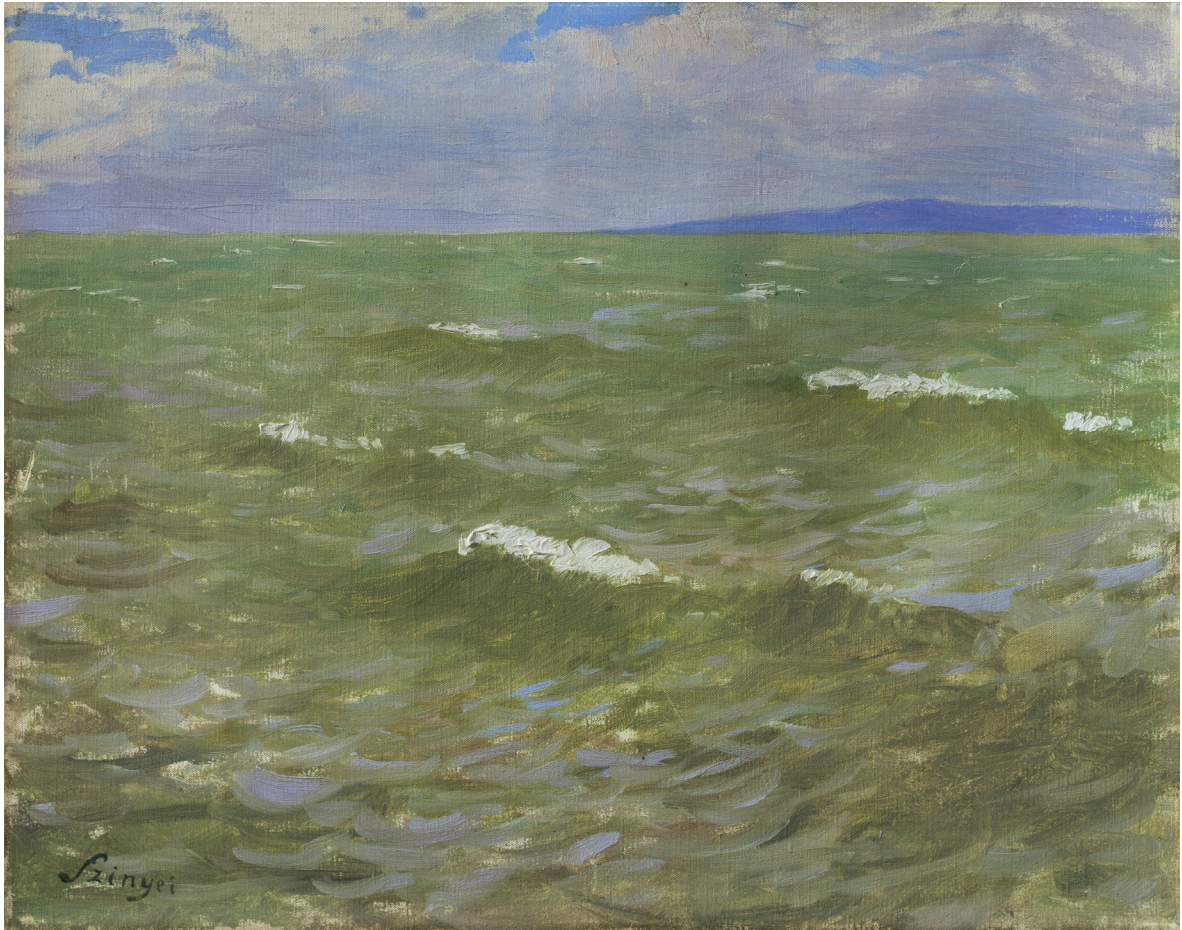
Magángyűjtemény.

Kiállítva: Nemzeti Szalon 1922. Balatoni Társaság, Első balatoni kiállítás, kat.sz.207/a. (*A Balaton derűs időben* címmel, Balassa tulajdonból); Múcsarnok 1927. Magyar táj- és életkép kiállítás, kat.sz. 340. (*Derűs idő a Balatonon* címmel, Balassa tulajdonból). Reprodukciója alatt hibás cím: *A Balaton Tihannyal*; BÁV 13.aukció, 1965 december, kat.sz. 126. (*Balatoni kilátás* címmel), reprodukálva a címlapon is; Magyar Nemzeti Galéria, 1990. Szinyei Merse Pál és köre

**SZINYEI MERSE PÁL ÉS
NYARALÓTÁRSAI FONYÓDON FESTETT KÉPEI** _____

18. kép: SZINYEI MERSE PÁL: *Zöldes Balaton*,
1916 (magántulajdon)

19. kép: SZINYEI MERSE PÁL: *Sárga Balaton (Viharos Balaton)*,
1916 (Siófok, Kálmán Imre Emlékház)

20. kép: SZINYEI MERSE PÁL: *Háborgó Balaton*,
1916 (ismeretlen helyen)

21. kép: SZINYEI MERSE PÁL: *A Balaton a fonyódi partról,*
1916 (magántulajdon)

22. kép: SZINYEI MERSE PÁL: *Szép idő (Derűs idő a Balatonon)*,
1917 (magántulajdon)

23. kép: SZINYEI MERSE PÁL: *Kilátás Fonyódról*,
1917 (Magyar Nemzeti Galéria)

24. kép: SZINYEI MERSE PÁL: *Bivalyfürdő*,
1917 (magántulajdon)

25. kép: SZINYEI MERSE RÓZSI: *Napos Balaton*,
1916 (magántulajdon)

26. kép: SZINYEI MERSE RÓZSI: *Nyárfa a Balaton partján,*
1916/17 (magántulajdon)

27. kép: SZINYEI MERSE RÓZSI: *Badacsonyi táj*,
1916/17 (ismeretlen helyen)

28. kép: SZINYEI MERSE FÉLIX: *Fonyódi fürdőházak*,
1916/17 (magántulajdon)

29. kép: MOLNÁR C. PÁL: *Fonyód*,
1917 (Molnár C. Pál Múzeum)

15. kép: Szinyei Merse Pál Rózsi leányával és Fekó unokájával a Balaton partján

SZINYEI MERSE FÉLIX:

Szinyei Merse Pál fonyódi nyaralása

Magyar Nemzet, 1983. július 19.

(A családban őrzött eredeti kézirat alapján Szinyei Merse Anna egészítette ki a nyomtatásból kihagyott részekkel)

„Nagyapám, Szinyei Merse Pál jernyei otthonában leginkább gyönyörű maga ültette parkját festette, vagy kocsival közelítette meg az ottani szép helyeket. Fonyódi nyaralásakor 71 éves volt és nagyon kényelemszerető, tehát olyan helyet kerestek számára, ahol közel voltak a szép témák. Az első gimnáziumot végeztem akkor. A család autóján végigkocsizta a somogyi partot, és a végén Fonyód mellett döntött, a bérbe vehető Velits-villát [sic] választotta ki. Itt nyaralt nagyatyám 1916-17-ben, két éven át, és nyolc gyönyörű képet festett. Pál bátyámmal mi vittük mindig a festőállványt, vásznat és a festékes kazettát. Utána mindig el kellett tűnnünk, mert nem szerette, ha munkája közben nézik.

A Velits-villa, amelyet béreltünk, sokszobás, teraszos épület volt, külön konyhaépülettel és személyzeti szobákkal, fent a fonyódi hegyen, gyönyörű kilátással, szemben a bazaltkúpos badacsonyi heggyel. Többholdas nagy kert is tartozott

hozzá, teniszpályával, ahol nem játszhattunk, mert a háborús években teniszlabda nem volt kapható. Külön árnyas lejárattunk volt a hegyen lévő villából a strandra (15. kép). A villa inkább Bélatelephez tartozott, mellettünk volt a Sirály Pensio.⁴¹ Homokos napozó nem is volt, bátyámmal a Balatonból vederrel csináltunk magunknak homokozót, a parti legelőn a sínek mellett. [...] A nők akkoriban kloth, vagy lüszter térdigérő nadrágban és nyakig begombolt, könyökig érő blúzban és kalapban fürödtek. Mindez fekete színben kis fehér szegéllyel (16. kép). Emlékszem, hogy egy belvárosi neves kereskedő nagyon szép leánya jelent meg a kis mólón, fekete selyem trikóban. Persze a férfiak gyönyörűségére és a nők megbotránkozására. Hol volt ez a selyem trikó a mai bikiniktől, hiszen az is egybeszabott volt, a combot és a kar egy részét is takarta. A vízre épített két négykabinos fürdőház közül az egyik nekünk, a másik a Sirály panzióknak szolgált.⁴² Mellette kis kőmóló (12. kép). Fonyódról egy kétevezős csónakot béreltek nekünk, amire

⁴¹ A Velics villához a Lajos-lak szálloda volt közel, az 1905-ben épült Sirály szálló mintegy 800 m távolságra helyezkedett el a nyaralótól (Varga István megjegyzése)

⁴² Itt is inkább a Lajos-lakra kell gondolnunk, a Sirály szállónak a bélatelepi strandon volt kabinsora (Varga István megjegyzése)

16. kép: Szinyei Merse Rózsi a strandon unokaöccsei, Pali és Fekő között, 1916

bátyámmal a házilag készített indián sátorból kis vitorlát szereltünk. A bélatelepi villák mind magánvillák voltak, a strandjuk messze tőlünk. Nagyapámnak Fonyód felé menve a parton apám csináltatott egy kis fa festőházat, melynek az eleje széthúzható volt (7. kép).

1917-ben nagyapám meghívta egyik tanítványát, Molnár C. Pált, részben azzal a céllal, hogy legyen valaki fiatalabb is velünk, mert fiatalság jóformán alig volt (6. kép). Pali sokszor emlegette később,

hogy álmaiban velem és bátyámmal álmodott, mert sok rossz fát tettünk a tűzre. Molnár C. Palit jól választotta nagyapám, mert kitűnő művész lett belőle.

Tulajdonképpen nem szerettem Fonyódot, mert legfeljebb 10 percig volt szabad fürdenünk. Mi volt ez egy 12 éves gyermeknek?⁴³ A Balaton partja Fonyód község és Bélatelep állomás közt teljesen kopár legelő volt. Hát sok szórakozás nem volt, míg bátyámmal felfedeztük, hogy a villa alatti meredek partban üregi nyulak ástak maguknak kotorékot. Nagy volt az örömünk, ha az este kitett hurokban nyulat találtunk és zsákmányunkat vittük a konyhára.

Abban az időben a nyaralók élelmezését főként a Somogy megyei falusi asszonyok látták el. Kendőből vagy a kötényükből csavartak egy karikát a fejük tetejére és azon volt a súlyosan megrakott nagy kosár. Bámultuk szép egyenes tartásukat

⁴³ Kiegészítés Félix 1975-ben papírra vetett, utódai birtokában lévő visszaemlékezéséből: „Játszótársunk nem volt, hasonló korú gyermek egyáltalán nem volt. Egész nyáron délelőtt kevés fürdés (mert a sok megárt) és végnélküli napozás. Ezt ajánlották az orvosok mampus tüdőbaja miatt. Az egyedüli mulatságom a légpuskával való verébészés, gébics lövés volt. No meg a partoldalban lakó üregi nyulak csapdával való fogása”. Félix bátyja, azaz édesapám pozitívabban idézte fel fonyódi nyaralásukat az 1950-es évek közepe táján készült emlékirataiban: „Teniszeztünk, bicikliztünk, légpuskával vadásztunk, fürödtünk, rendszeresen napfürdőztünk és bérelt csónakunkon eveztünk. Ezzel telt el időnk, ami igazán kedves emlékeim közé tartozik”.

és művészi egyensúlyozásukat. Minden villának megvolt a maga ellátó asszonya, és így nagyon jól éltünk. De sohasem tudtuk megérteni, hogy lehet a fejen nagy kosarat, a kezükben meg a nagy tejeskannát vinni. Persze, mi is megpróbáltuk, negatív eredménnyel.

Nagyatyám festészetére egy érdekes adatot mondok el. Édesapám kitűnő riporter fényképezőgépet vett, mert apja arra kérte, hogy a viharos Balatonról és a közel eső tájakról készítsen felvételt, hogy a hullámzást a fényképen is lássa. Van egy fényképem (11. kép), amit apám készített, teljesen pontos mása a *Baltoni kilátás* című képnek.⁴⁴ Nagyatyám ezt a képet a helyszínen, a kis kápolna mellett festette. Bátyámmal vittük oda az összes festéshez valót. Ez a fénykép is azt bizonyítja, hogy minden képén a természetűségre törekedett.

1980-ban fiam levitt a Balatonhoz. 63 éve nem voltam Fonyódon és izgatottan lestem, megtalálom-e a nekem valamikor oly kedves Velits-villát.

Megtaláltam, de hogyan? Filmszínház lett belőle. A kert elvadulva, alig tudtam a kedves zárt teraszhoz jutni, azt is félig romosan találtam. Minden benőve iszalaggal, gyommal. A konyhaépületben egy család lakott, megkérdeztem, ez volt-e a Velits-villa? Azt mondták: igen. Azt hiszem, arra a helyre nem filmszínház és elvadult bozót való, hanem például egy nagyteraszos vendéglátóhely, ahonnan az egész Balatont végig lehet látni. Írtam is a helyi tanácsnak, hogy tudják: két nyáron át itt volt vendég Szinyei Merse Pál.

Fonyódi gyermekemlékeimet még egy fájdalmas élmény is zavarja: kis strandunk mellett pár lépésnyire voltak a vasúti vágányok és állandóan mentek a katona-vonatok. A »marhavagonban« utazó katonáknak integettünk talán egy utolsó »Isten hozzád«-ot.

Soraimmal bizonyítani szerettem volna, hogy Bernáth Aurélon kívül Szinyei Merse Pál is felfedezte, hogy a fonyódi part milyen gyönyörű és milyen nagy lehetőségek vannak ott.”

⁴⁴ E címet az 1965-ös, 13. BÁV aukción adták a képnek, amely korábban *Derűs idő a Balatonon* címen volt ismert, most pedig egyetlen művel, a *Szép idő* című festménnyel azonosítjuk.

MOLNÁR C. PÁL:

Szinyei Merse Pál Fonyódon (részlet)

Szépművészet, 1944 március, 105-107.

(Elhangzott a Szinyei Merse Pál Társaság 1944. évi Szinyei-emlékülésén)

„[...] Talán másodéves lehettem, azon a nyáreleji napon, amikor a Főiskolán, már mindannyian egy kicsit a közeledő vakáció terveivel foglalkoztunk, és én egyik tanárunk útján azt az üzenetet kaptam, hogy jelentkezzem ekkor meg ekkor, nem kevesebb, mint Szinyei Merse Pál lakásán. Képzeltető az a belső izgalom, mellyel a hírt vettem. Magamfajta ifjú titán lelkében azonnal felnyíltak a képzelet zsilipjei. A Bálvány-utcai lakásra vezető úton, következő lehetőségek fantasztikus képei peregtek le képzeletemben: a Mester magához hivat, hogy személyesen fejezze ki előttem tehetségem iránti elismerését, melyet iskolai munkámban nyilván felismert. Vagy valami szép, nagy utazási ösztöndíj adományozását hozza személyesen tudtomra és még művészi tanácsokkal is ellát útravalóul. De lehet az is, hogy a Mester meghív nyárra maga mellé famulusnak, miután megállapította, hogy a Főiskolán én mutatkozom erre legalkalmasabbnak.

Nos hát, a valóságban persze mindebből semmi sem lett, – illetve, a valóság és képzelet megszokott arányában, egy kicsit mindegyikből valami. Igaz, hogy nem a tehetségemet dicsérte meg, de valamit mégis csak jelentett számomra, hogy éppen engem

hivatott. Igaz az is, hogy nem ösztöndíjról volt szó, de utazás volt a dologban, hacsak Fonyódra is; és végül igaz az is, hogy nem famulusnak hívtak oda, de mégis családi környezetbe invitált meg a két csintalan unoka mellé – őrzőül.

Itt köszönöm meg nektek, Pali és Félix, hogy olyan vásott srácok voltatok. Így jutottam én el hozzátok egy nyáron pár hétre és lettem egy egész életre szóló élménnyel gazdagabb. Különben azt hiszem, őrzői feladatomban kellő mértékben eleget is tettem, mert derék férfiakká, sőt tisztos családapákká nevelkedtetek azóta, ami a mellett bizonyít, miszerint sikerült benneteket megakadályoznom abban, hogy a fonyódi szirtről legurítsátok egymást. Tanulgatnunk, ú.n. komoly dolgokkal is foglalkoznunk kellett volna, de ezt lehetőleg mindig más napra halasztottuk. Az is feladatomban volt, hogy ügyeljek reátok, ne menjetek túlságosan messze a mély vízbe. Ma bevallom nektek, ezt a rendelkezést annál is komolyabban vettem, s szigorúan betartattam veletek, mivel én akkor még nem tudtam úszni... Bocsássák meg a szülők utólag ezt a kis svihákságnak is beillő leplezést, de nem kérdeztek ki erre nézve, bevallásával viszont túl nagy tétet kockáztattam volna és végül - baj ügysem lett belőle.

A Bálvány-utcai jelentkezés lefolyásáról különben csak egy mozzanat maradt igazában emlékezetembe rögződve. Az egész tárgyalás alatt le nem tudtam venni szemem egy, a mesterről készült Rippl-arcképről, melynek felirata ez volt: »Pali bá-

csit - Pali bácsinak.«⁴⁵ Akkor nem tudtam megsza-
badulni e felirat, enyhén szólva, különösségének
viziójától, pedig hol volt ez még a későbbi Ripplis
képcímek mögött! teszem azt, az a magányos
interieur, melynek címe »Piacsek bácsi kiment
a szobából«...

Minden családi környezetnek megvannak íratlan
törvényei, ahány ház, annyi szokás alapon. Így a
Szinyei-család tízparancsolatának legelseje ez volt,
»művészetről pedig nem beszélünk«. Ezt Fonyódra
érkezve azonnal tudomásul is vettem és egész ott
tartózkodásom idején, azt hiszem, pontosan be is
tartottam. A második parancs arra vonatkozott,
hogy a Mestert pedig a munkája helyén még tá-
volról se zavarja senki. Tulajdon édes fiának is
csak lopva sikerült itt-ott egy-egy orozva készült
felvételt elsütöni, mely a Mestert munka közben
ábrázolta (1., 9., 10. kép). Sokan csodálják még
ma is, hogy Szinyei Merse Pál családtagjai oly
aránylag kevés személyi dokumentációval tudnak
szolgálni a Mestert illetően. Nos hát én ezt nem
csodálom. Szinyei Merse Pál idehaza annakidején
nagyon szomorú tapasztalatokat tehetett, külö-
nösen a vidéki társadalom művészi hozzáértése
tekintetében; nagyon korán tapasztalhatta azt a
különbséget, mely az éltető és szükséges érdek-
lődés, meg a bénító, bántó, és frivol kíváncsiság

⁴⁵ A felirat helyesen: Szinyei Merse Félixnek Pali bácsit. MNG ltsz.:
60.78 T

17. kép: Molnár C. Pál festés közben Fonyódon, 1917

között van. Tilalomfát állított hát a művészet és
a mindennapi élet közé, aminek a családtagok és
szűkebb környezet gyöngéd és jogos érdeklődése
is áldozatul esett. Szinyei Merse Pál a művész,
ha dolgozott, már lelki alkatánál fogva is annyira
megkívánta a területenkívüliséget, hogy egész
házkörnyéke ezt a tilalmat visszhangozta. Az ember
ezt annyira magába szívta, a kérdés tabuolta
annyira szuggesztív volt, hogy még évek multán
is hatása alatt állott. Talán így történhetett, hogy

a mai napig én sem beszéltem fonyódi nyaramról senkinek sem.

Ha mégis olykor-olykor sikerült a Mestert szólásra bírni, az is, csak úgy este, a lámpa meghitt, családi fénykörében és akkor is csak valami kegyes, csalafinta léprecsalás, vagy valami leplezett provokáció formájában sikerülhetett. De ilyenkor is csak nagyon szűkszavú, tömör megnyilatkozások tömondatai hangzottak el. Ugyanígy művészkörben, ha alkalmas beszéd tárgy volt terítéken és megint csak valami kihívás szólaltatta meg őt. Ezek a tömör mondatok olyan súlyos monolit gránittömbökként álltak Szinyei egyéniségéből épült alaplapon, hogy azt mondhatnám, egyenesen arra születtek, hogy szállóige formájában közkinccsé váljanak. Felesleges lenne idézni belőlük. Ismerjük valamennyit. Egytől-egyig művészet-pszichológiai telitalálatok. Ha az egyiket itt ma este mégis elismélem, azt csakis azért teszem, mert nekem szólt Fonyódon. Mázolmányaim egyikét látva Szinyei megjegyezte: »Fiatalember, ha fát fest, gondoljon mindig arra, hogy lombjain a madár átszállhat...« (17. kép). Már ezért az egy mondatért is érdemes volt Fonyódra mennem. Nem emlékszem, hogy Szinyeit egyszer is láttam volna munkája közben. Nem mertem volna megkockáztatni, hogy olyankor közelébe ólálkodjam. Ebben aztán igazán megértettem őt érzékenységgel, végtére annyira már bennem is érvényesült a kolléga. »Anch'io ero pittore.« (»Én is festő leszek«.) [sic! ero=voltam! SzMA]

Közvetlenül a tópartján, saját utasításai szerint készült fabódé állt, melynek csak a tóra nyílt fekvő formátumú ablaka, ahonnan az embernek kényelmes kilátása lehetett a vízre, védelem alatt szélben, viharban, esőben, hőségben. Igazán célszerű építmény volt (7. kép). A mester szeretettel és nagy hozzáértéssel foglalkozott ilyesmivel is. Amikor jernyei birtokrészét átvette, kúriáját teljesen a saját tervrajza alapján építette fel. »Terasz« című képeről ismerjük is a szép kúria egyik sarkát.⁴⁶ A képen szereplő fekvőszék Fonyódon is velünk volt (6. kép). A házat övező pompás parkot is ő tervezte. Képei örök emléket állítottak a szép kert egyes bokrainak, fáinak, útjainak. „Tuja”, – „Szurokfenyő”, – „Reggel”, – „Parkban” – csupa meghitt, kedves és csodált, személyes és szinte megszemélyesített ismerőseink a képeken keresztül. Jernyei napsugarak...

Azt hiszem, a fonyódi fabódéból a mester csak megfigyeléseit eszközölte, hiszen szín-és formamemóriája köztudomásúan olyan éles volt, hogy benyomásait a közvetlen szemléléstől bizvást függetleníthette. (A Majális Münchenben, a Pacsirta Bécsben készült) Örömmel vettem tudomásul, hogy ezt a fabódét később a telek tulajdonosa elkunyerálta Szinyeitől. Reméljük, kegyelettel meg is őrizte. Meg kell majd egyszer szereznünk! Hátha majdan

⁴⁶ A kép címe helyesen: *Veranda* (magántulajdon)

a Szinyei Társaság abban a helyzetben lesz, hogy Fonyódon nyári festőtelepet létesít (érdemes lenne). Ez a fabódé lesz a telep szentélye.

Különben fültanúja vagyok annak, hogy Szinyei a Balatontól nem volt kimondottan elragadtatva, pedig szép Szinyei-képek készültek róla. „Tehetségtelen víznek” nevezte tréfásan. Ami a Badacsonyt (a hegyet) illeti, azt meg egyenesen gyűlölte. Már csak azért is, mert mikor Pesten Fonyódra készülődött, a pestiek folyton csak a Badacsony szépségét hangoztatták előtte, és kíváncsiságát valósággal felcsigázták. Felbőszült, mikor azt a valóságban meglátta. Formátlan koporsónak találta, mely kellemetlenül pöffeszkedik a túloldalon és behemód nagy tömegével aránytalankodik a zalai part egyébként kellemes vonulatú összhangján. El is nevezte »nagy dögnek«, ami a formájában rejló asszociáció folytán, úgy lehet, találó is. Szerepe jóformán csak a házi meteorológiára szorítkozott. Színeiből, tónusaiból, körvonalai élességi fokából igyekeztünk a napi időjárásra következtetni. »Eső lesz, pipál a nagy dög«, – brummolta olykor a mester, vagy „mehettek fürödni, az idő szép marad, mert a »nagy dög« »fátylat öltött« - és olyan jó nagyot és szinyeiset tudott hozzá kacagni, hogy remegett belé a ház. Ettől mindnyájan jókedvűek lettünk.

Még azzal is el szeretnék dicsekedni, hogy palettáját is volt szerencsém látni. Felejthetetlen a benyomásom, mert a klasszikus színsorban lila is szerepelt, mégpedig egy sötétebb és egy világosabb árnyalatú.

A paletta közepe, a keverő felület mindig kifogástalanul tiszta és tükörsima volt. Bekevert festék sohasem száradt rajta, erre kínos pontossággal ügyelt. Rózsi meséli, hogy már gyermekkorából emlékszik, micsoda kitüntetés volt számára, ha festés után Apja megengedte neki, hogy a palettát tisztára törölje, vagy az ecseteket kimossa. Nem tudom elfelejteni, hogy ez mennyire imponált nekem és nem nyugodtam, míg magamnak is szokásommá nem vált a paletta tisztántartása. Mindig izgatott, hogy palettám közepe olyan szép zománcos politúrozott legyen, mint ahogy a Szinyeién láttam ott Fonyódon.

Fonyód nagy élmény maradt életemben. Pedig miként láthatták, se kaland, se esemény nem kapcsolódik emlékéhez. De kapcsolódik ennél valami nagyobb, szebb és fontosabb, Szinyei Merse Pál, a mi nagy Mesterünk, a legnagyobb magyar festők egyikének személyes emlékezete. Festészete dicsőségének ápolása az ő nevéről nevezett társaság kegyes, fennkölt feladata. Hálásan köszönöm tagtársaimnak a szerencsét, mely lehetővé tette számomra a mai estén, hogy Szinyei dicső művészeti és emberi emlékezetének, immár pazar pompájú mozaikjába, szerény emlékezésemmel nekem is szabad volt egy-két jelentéktelen kövecskét elhelyezni. Úgy érzem, mintha csak ma avattak volna a céh tagjává. Mint ilyen, csodálattal, tisztelettel és alázattal ürítem serlegünket.”

A SAJTÓBAN MEGJELENT MÉLTATÁSOK SZINYEI MERSE PÁL FONYÓDON FESTETT KÉPEIRŐL

(ÖSSZEÁLLÍTOTTA VARGA ISTVÁN)

Az *Ernst-Múzeum kiállításai 1916. XXIV.* Magyar mesterek III. csoportkiállítása.

Kivonat Lázár Béla katalógus bevezetőjéből:

„A magyar amatőrvilágnak egy nagy meglepetéssel szolgálunk: csak nemrég ünnepeltük Szinyei Merse Pál hetvenéves jubileumát, és a mester most egy sor új képpel jelenik meg, válaszul az ünneplésre. Új képekkel, érzésben és tájban, színlátásban és hangulatban új ez a sorozat, a mester a magyar világ egyik legnagyobb csodájához, a Balatonhoz fordult, hogy ifjúi erőben ábrázolja színcsudáit. Évek óta panaszlom, hogy a Balatonnak még mindig nincs festője, hogy a leggyönyörűbb művészi hatásokban oly gazdag tavunk még nem találta meg festőpoétáját. [...] Most végre egyszerre két festője is akadt. Szinyei Merse Pál előtt nem ismeretlen világ a víz. A starnbergi tó tükörén már 1872-ben megfigyelte a fürdőház tükröződését, a Mare azzurro kék ege alatt is szikrát szórnak a hullámok, sőt most is bemutatunk egy egészen korai víztanulmányát (1868-ból). Hogy a nyáron a Balatonhoz került, a mestert munkára ihlette a Balaton vize. A víz titkai fogták meg képzeletét, a víz életének tanulmányozásába merült, a víz anyagának visszaadása izgatta.

Ő – a vérbeli kolorista – most is a Balaton színjelenségeiből indult ki, ábrázolva a csöndes víztükröt, mely az ég tónusához alkalmazkodik, amint az ég, – a világítás és színhatás forrása, – ott tükröződik a hullámokban egyszer zöldes, egyszer sárgás reflexekbe merítve tükörét. A háborgó vízzel is megbirkózik, amint erős hullámtörésben rohan az ár, himbálózó habot verve, szinte halljuk a fehér macskák sikongását s ami űzi-hajtja őket, a szél visongását. Majd odaállunk a fonyódi sziklás partra, lenézünk a mélybe és szinte úgy véljük, hogy a víz tükre emelkedik, kék vize száll-száll felénk a magasba, egybeolvadva az éggel ragyogó tisztaságban.”

A kiállítási katalógus közölte a *Háborgó Balaton* és *A Balaton a fonyódi partról* című festmények reprodukcióit. A második teremben a következő fonyódi képek kerültek kiállításra:

- 20. *Zöldes Balaton* – 8.000,- korona
- 23. *Sárga Balaton* – 8.000,- korona
- 33. *Fonyódi hegy* – 22.000,- korona
- 34. *Háborgó Balaton* – 35.000,- korona
- 35. *Balaton a fonyódi partról* – 22.000,- korona

Pesti Hírlap, 1917. január 14. 13.
k.k.l. (Kézdi-Kovács László): Csoportkiállítás az Ernst-múzeumban

„Most két kitűnő mesterünk, Szinyei Merse Pál és Csók István viszi a vezérszerepet. Mindkettő mint Balaton-imádó mutatkozik be. Csók előbb is festette a Balaton partját, – de most a magyar tenger vízéről van szó. Úgy Szinyei, mint Csók mester meglepő szépségeket tár elénk a Balaton-víz misztikus és örökké változó színharmóniájáról. Szinyeitől a zöldes, a sárgás és a háborgó Balaton egyaránt mesteri impressziók.”

Budapesti Hírlap, 1917. január 14. 21.
r.e. (Radisics Elemér): Magyar mesterek :
Az Ernst-múzeum csoportkiállítása

„Szinyei Merse Pál nem kevesebb, mint tizennégy képpel szerepel, köztük legújabb balatoni tájképeivel. Szinyei, a kit méltán tiszteltek meg a mester névvel, ma már fogalom, a magyar művészetnek európai értelemben vett nagy képviselője, a kinek megjelenésekor a kritika szava tiszteletteljes csodálattá változik át. Szinyeit nem bíráljuk, csak élvezzük. Elképzeljük ezüst koszorúval övezett fejének megnyerő vonásait, kék szemének szelíd pillantását s örülünk, hogy hajlott kora ellenére fiatalos szív dobog benne, mely ma is a pogány kor lelkes áhítatával imádja a természetet s mely a hetedik évtized küszöbén is túl, elegendő erőt érez ahhoz, hogy új témákat keresve meglepetést szerezzen tisztelői népes seregének. [...] Izzik, sziporkázik a nap heve a Fonyódi

hegy című képén s érdekesen egészíti ki a gyűjteményt néhány régiebb, legjobb korából való színvázlata. Külön szólunk balatoni képeiről. A hegyvidék lakója lekerül a magyar tenger mellé és menten meghódol az ország e páratlan természeti kincsének csodás szépsége előtt. A vérbeli koloristafestő szemét újszerű színharmóniák bájolják el, új problémák megoldásának lehetősége nyílik meg előtte, s mire hazatér, három kép hirdeti, hogy művészete ez új impresszióktól megtermékenyült. Három kép, a Balaton kimeríthetetlen színeváltozásainak három virtuóz módon ellesett pillanatképe.”

Az Est, 1917. január 14. 8.
r.e. (Radisics Elemér): Magyar mesterek csoportkiállítása

„Mint mindig, ha kiállításon megjelenik, most is Szinyei Merse Pál gyűjteménye a kiállítás eseménye. A mester hetven esztendőskorán túl jutott el a Balatonhoz. Ennek a fenséges, miniatúr tengernek életéről, lelkéről, haragos és játékos mozgásáról, isteni nyugalmáról festett néhány remek munkát. Túl a hetvenen a friss alkotó ereje oly magas klassziszú s oly férfias műveket teremt, mint fiatalságának legvirágosabb esztendeiben.”

Az Újság, 1917. január 14. 18.
Elek Artúr: Az Ernst-múzeum csoportkiállítása

„Sikerült és szép kiállításon mutat be az Ernst-múzeum egy csomó magyar művészt, köztük modernjeink doyenjét,

Szinyei Merse Pált. Az ő kisterme egészében is, részeiben is öröm a szemnek. Hetven éves elmúlt már a mester, ki ezeket a lankadatlan friss szemmel, a színeken meg-meg-újuló színérzékkel megfestett képeket alkotta. Nem öreges művészet ez ma sem. Annyira nem ismétlése önmagának, hogy még motívumbeli meggazdagodást is mutat. Balatoni képein ugyan régi kedves eleméhez, a vízhez tért vissza az ősz mester, de nem a kék tengerhez, hanem a Balaton sárgászöld vízéhez. Azt igyekeznek három vásznán is megérzéskíteni rajzzal és színnel. A három balatoni kép ketteje kisebb méretű finom vázlat, kivált a lila reflexes 24-ik számú.⁴⁷ Tanulmányul készülhettek a háborgó Balaton nagy vásznához, melyen a fehér tarajú hullámok és völgyeikben a viharfelhőkben lilára színeződő nap fényjátékát igyekezett megfogni. Nagyon szép kép, teljes erejű alkotása Szinyei öregkori stílusának. Az ifjú Szinyei stílusát a finom és üde »Tourbillon« képviseli a kiállításon. Helyes rendezési ötlet volt ezeknek a korszakoknak szembeállítása.”

Magyarország, 1917. január 14. 23.

Magyar Elek: Magyar mesterek csoportkiállítása

„Szinyei Merse Pál néhány klasszikus értékű régebbi alkotása mellett, amilyen a Tourbillon, a Starhenbergi tó [sic] és a nyilvánosan még ki nem állított Rokokó, az utolsó időkben festett beletrin [sic] képeivel adja bizonyosságát annak, hogy ereje új feladatokkal is hogyan tud még mindig

⁴⁷ Az újság pontatlan közlése lehet, a 20-as, vagy a 23-as képre gondolhatott a szerző.

megbirkózni. Örvendetes, hogy ez az ízig-vérig magyar mester új témakörét a »magyar tengerben«, a Balatonban találta meg s bámulatos, milyen megértéssel tudta magát máris beleélni ennek a speciális magyar víznek a lelkébe. A Háborgó Balaton emelkedő tarajú hullámaival, felhőinek, egének lila akkordjaival, a sziklás partok mesteri tolmácsra találtak az ő pozitív művészetében. Persze Jernyét sem hanyagolja el: háza, nyírfaerdeje ma is régi erejében mutatják a plein air klasszikus festőjét.”

Világ, 1917. január 14. 22.

Bgy (Böloni György): Az Ernst-múzeum kiállítása

„Magyar festők – mesterek – harmadik csoportkiállítását rendezte ezúttal az Ernst-múzeum. Szinyei Merse Pál nyitja meg a sort a Balaton partján készült képeivel. A múltból kapunk bevezetőként egy erős tanulmányt a strahenbergi [sic] tóról, még 1868-ból és mintha az öreg mester friss festményei ennek visszarezgései lennének. A Balaton nyugvó víztengeréről és fodros, lágy hullámairól hű természet-szemlélként számol be Szinyei, egy fonyódi partrészlete pedig erős naturalisztikus tanulmány.”

Népszava, 1917. január 20. 5.

i.e.: Magyar mesterek csoportkiállítása : Az Ernst Múzeum tárlata

„És íme a legutolsó esztendő tévékenységében most egyszerre váratlanul olyan meglepetésben részesít ben-

nünket, amelyet, ha közhelyűvé akarnánk lenni és ha nála illendő lehetne: egy újabb renaissance-nak kellene elneveznünk ezt a megnyilatkozást. Nem az, hogy egy félszázados művészi múlt után most viszi rá először a még mindig teljesen friss ösztönös kedve a Balaton megfestéséhez, hanem ahogyan ezt az új »kísérletét« megvalósítja és ahogyan új értékeket tud művészetéből kiolvasztani, teszük ritka művészi becsűvé Szinyei Balaton-képeit. A nagy művészi múltját átfogó határtalan tudásának summázott értékei a régiek ezekben a képekben, de az újabb elmélyedés szülte érzései, meglátása és a ránk való hatásképzetek teljesen újak és bámulatosak. Az ő Balaton-képei nem adnak egyetlen impressziót (és talán csak a fiatalabb kor temperamentumának lehet a jelentkezése), de a legszebb, legbeszédesebb művészet-általánosságát adják az egész Balaton életének. Víz, levegő, hatás, távlati finomságok, valőrök szépségei, táj, talán még a Balaton hallgatólag rejtelmessége is egy nagy egységes meglátás előadásában jelentkezik Szinyei mesternél. Ezekre a képekre nem mondhatjuk, hogy a Balaton a művész szem optikájában ilyen képzetet is kelthetett, hogy mi is láttuk ilyennek ezt a sajátos vizet; ez: a Balaton mindenestül.”

Művészet, 1917. tavaszi szám, 28.

n.n.: Az Ernst-Muzeum rendezésében [1916] december 20-án nyílt meg a »magyar mesterek harmadik csoportkiállítása«

„Az ős mester frappáns módon lepte meg hódolóit, amely a magyar műértő közönség egyeteme, új ké-

peivel. Ezúttal nem a sárosi hegyek, a jernyei vidék napos világából nőttek ki festményei, hanem a »magyar tenger«, a kék és hullámozó Balaton mellől. A víz elementumát figyelte, tanulmányozta itt Szinyei, s azzal a stílussal adta vissza sajátosságait, látványának lenyűgöző képét, amely egészen az övé, »Szinyei-stílus«. A múlt nyáron vonult Szinyei Merse a Balaton mellé, s ennek az időzésnek termékei: Zöldes Balaton, Sárga Balaton, Fonyódi hegy, Háborgó Balaton, Balaton a fonyódi partról.”

Budapesti Szemle, 1917. 169. kötet, 483. szám.

Szemle 2. Tárlat. (Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat téli kiállítása: a Ferenczy-család; Szinyei Merse Pál balatoni képei)

„A Ferenczy-család kiállítását nyomon követte Szinyei Merse Pál és még néhány művészünk külön kiállítása. A modern tájkép úttörő mestere a múlt évben a Balaton mellett nyaralt s a »magyar tenger« sajátos szín-, és fénytüneményei fogékony művészi lelkére természetesen nem maradtak hatás nélkül. Szinte fiatalos hévvel fogott hozzá a felvidéki hűs levegőjű tájak hangulatától annyira elütő jelenségek tanulmányozásához. A fonyódi hegy alakjával, bokraival még nyilván azért kötötte le figyelmét, mert élénken emlékeztette szűkebb hazájának festői motívumaira. Tóparti s a tó hullámos vizét és színjátékát ábrázoló tanulmányai sorozatán azonban egyre jellegzetesebben tükrözteti vissza a Balaton lelkét, a mely ugyancsak megkapó közvetlenséggel tárul élénk

Háborgó Balaton című nagy festményén. A hullámos sárgás víztömeg, a hófehér tajték, a háttér violaszínbe vesző hegyei, a hasonló színű felhők s fehér szegélyük fölött a mélységesen ragyogó ég kékje, akkora tónusgazdagságot és a vihartól terhes levegőtől letompítva oly sajátos színharmóniát mutatnak, a melyhez foghatót s a Balatonra nézve jellegzetesebbet festőinknek mindeddig nem igen sikerült visszatükröztetniök. A nagy mester, a kinek művészi pályája kicsinyes művészeti viszonyaink mostohaasága miatt derekában megtört, szinte egy emberöltő múltán oly friss művészi készséggel ragadta meg ismét ecsetét, mintha egy napig sem pihentette volna s húsz év óta egyre újabb és újabb meglepetésekkel szolgál csodálói egyre nagyobbodó körének. Hisszük és reméljük, hogy ezek gazdag sorozatában nem balatoni képei az utolsók.” (D. = Divald Kornél?)

Katolikus Szemle, 1917. 31. évf. 3. sz. 245.

x.: Téli múkiállítások

„Szinyei Merse Pál a múlt év nyarán a Balaton mellett időzött s tanulmányai egész sorozatán mutatta be, mint barátkozott meg a szülőföldjétől annyira elütő vidék levegőjével és újszerű színhatásaival. Egytől-egyig érdekes tanulmányainak eredményét Háborgó Balaton című nagyobb méretű képén foglalja össze, amelyen a sárgás víztömeg, a fehér tajték, a háttérbe vesző violaszín hegyek, a hasonló tónusú fehér szegélyű felhők s a mélységesen kék ég színei nem kevésbé pompás harmóniában olvadnak össze, mint felvidéki tájképein.”

Magyar Kultúra, Társadalmi és tudományos szemle. 5. évf. 1917. 85-87.

Ifj. Gonda Béla: Magyar mesterek kiállítása (Szinyei Merse Pál)

„Az Ernst-múzeum magyar mesterek kiállításával köszönti az új esztendőt. A termek egyikében Szinyei Merse Pál, a legnagyobb magyar tájfestő, tiszteli meg néhány legújabb balatoni képével a közönséget. Szinyei mester munkáit elnézni éppoly gyönyörűség, mint írni róluk; csupa napfény, derű, tiszta levegő, örömmel teljes színek sugároznak felénk minden alkotásáról s ez a hangulat a maga tiszta szelídségében ömlik el mindazokon, kik a mester művészi mondanivalóit örömmel lelkükbe vésik. Keresetlen őszinteség, minden póztól mentes közvetlenség szól hozzánk minden egyes vásznáról; finom ízlés, előkelő felfogás, emelkedettebb gondolkodás van minden ecsetvonásában. [...] Szinyeit a magyar művészek fedezik fel a magyar művészet számára s fiatal és idősebb művészek minden intrikája elcsendesül, mihelyt Szinyeiről van szó. A mester ma közönség, kritika és a művészek által egyaránt elismert nagyság, a nemzet egyik büszkesége. Ma is mindig friss, üde vásznai kincsei művészetünknek s az Ernst-múzeum legújabb kiállításán bemutatott balatoni képei örökbecsű alkotásai az immár hetvenkét esztendő művésznak. Szinyei ma is époly friss, termékeny, mint évtizedekkel ezelőtt; friss a lelke, a szelleme, a kedély világa, az alkotó géniusza. Tisztelettel köszöntjük az ősz mestert legújabb művei bemutatása alkalmából s köszönet illeti meg az Ernst-múzeumot, hogy a mester

szerénységét megtörve, rábírta őt, hogy nekünk, közönségnek, alkalmat adjon a magyar művészet dicsőségét egy Szinyeiben ünnepelni.”

Nemzeti Szalon kiállításainak katalógusai, 1915-1918 / Az „Új Művészcsoport” első kiállítása 1917/1918 a Nemzeti Szalonban

Középső nagy terem: Szinyei Merse Pál. Fonyódi képek:
13. Szép idő. Olajf. Eladó.
15. Háborgó Balaton. Olajf. Eladó.
17. Bivalyfürdő. Olajf. Eladó.

Pesti Napló, 1917. december 8. 7.
f.g. (Felek Gyéza): Az Új Művészcsoport kiállítása

„Kevés a papír, sok az esemény, a szénhiány miatt csak éjszaka indultak meg a szedőgépek: és így csak statáriális rövidséggel foglalkozhatunk a nemrég megalakult Új Művészcsoportnak kiállításával. Ez a csoport tudvalevőleg a magyar művészek elitjét gyűjtötte össze tagjainak sorába. És – új seprő jól söpör: a kiállítók mindegyike kített magáért és java munkáit küldötte a Nemzeti Szalonba. Az első teremben Szinyei-Merse Pál négy nagy vászna fogadja az érkezőket: mind a négy balatoni motívumokat dolgoz fel. A Vadregényes táj és a Háborgó Balaton már szerepeltek a mester tavalyi kollektív kiállításán, a Szép idő és a Bivaly fürdő az idei nyár munkájának impozáns eredményei. A természetlátás egyszerű, nyugodt, kere-

setlen monumentalitása jellemzi Szinyei-Merse késői stílusát. De a formák, és a kompozíció nagyvonalúsága ellenére sem vész el a benyomásoknak és a festői előadásnak csodálatos frissessége. A Szép idő a forró nyári dél mély árnyékai és mély színei inspirálták. A Bivalyfürdő két egyszerű, nagy akkordon épül fel: a Balaton sima tükre fölött kéken tekint le a tiszta ég.”

Világ, 1917. december 8. 6.
B.gy. (Bölöni György): Az új művészcsoport kiállítása

„A festők között Szinyei Merse Pálnak négy festményét kapják szokott színpompájukban, egy közöttük (Bivalyfürdő) új színakkordot üt meg.”

Vasárnapi Újság, 1917. december 16. 804.
n.n.: Az 'Új Művészcsoport' első kiállítása

„Szinyei-Merse Pálnak képei a kiváló művésznak azt a festési módját mutatják, a mellyel a Vénasszonyok nyarában lépett a közönség elé. A természet ezernyi változatosságú színpompájának derült és mohó realizmussal való utánpótlása ez, mely csak annyiban stilizál egy kissé, hogy a napsütés hatásait a megszokottnál is erőteljesebben ábrázolja. Éppen ezért egy érdekes különlegesség rejlik mögötte, mert a legtöbb magas kort megérő művész el szokta veszíteni a közvetlen érzékelés frissességét, a melyért rendszerint valami hatalmas stilizálással kárpótol. Vájjon ezt a kései és néhol a színezésben

sablonossá vált módját, vagy pedig a régebbi időnek jóval több teremtő erővel megfestett alkotásait fogja-e a jövő nagyrabecsülni, ezt ma még nehéz volna teljes bizonyossággal megállapítani.”⁴⁸

Művészet, 1918. tavaszi szám 11.

n.n.: „Az »Új művészcsoport«

amely a tél folyamán alakult, bemutatkozó kiállítását a Nemzeti Szalonban rendezte, amely december 8-án nyílt meg. Az első teremben Szinyei-Merse Pál a maga színes naturalizmusának négy sajátos jegyű termékét állította ki, amelyek közül kettőre az Ernst Múzeumból emlékszünk (Háborgó Balaton, Szép idő, Vadregényes táj, Bivaly fürdő).”

Budapesti Szemle, 1921. 185. kötet, 529-531. szám, 72.

Berzeviczky Albert: Festőművészetünk áttekintése az utolsó hét évben

„Szinyei Merse Pál munkásságának legutolsó éveiben szinte a sensatio erejével hatott az a körülmény, hogy ő egy-két nyarat falusi otthona helyett a Balaton partján töltvén, ennek az új természeti környezetnek benyomásait gondos tanulmánnal bevitte művészetébe. Kit ne

érdekelne az, hogy a nagy magyar tájképfestő szemében és ecsetjén miként jelenik meg a »magyar tenger« világa? Várakozásunkban nem is csalódtunk, a Szinyei palettáján nem hiányzott a Balaton gazdag színskálájának egyetlen árnyalata sem s az öreg művész érzélemvilága is mintha kezdett volna belémelegedni ebbe az új környezetbe.”

Magyar Művészet, 6. évf. 1930. 497.

Lyka Károly: A székesfehérvári Kepes-gyűjtemény

„A régiek sorozatát Böhm Pálnak kicsiny, szürkére hangolt „Stahrenbergi tava” [sic] egészíti ki. Egy másik tó-kép, a Balaton, függ ennek közelében. Szerzője csak hat évvel volt fiatalabb Böhm-nél, de ezt a korkülönbséget szinte félszázadnak véljük, ha a két rokontárgyú képet összehasonlítjuk. Böhm az akkori müncheni festés értelmében alakította kis képét; ifjabb pályatársa a közömbösített, átlagosított tónusok helyébe a szín tisztaságát és teljességét helyezte. Szinyei Merse Pál, a »Balaton« szerzője, ezekkel az eszközökkel valóban megragadta a csodás magyar tó egészen egyéni színhatását; ez a képe idősebb korából való, amikor már sorozatos diadalokat aratott.”

Színházi Élet, 1938. november 19. 48. sz. 16.

Petrovics Elek: Festők a Balatonon

„Csak egy személyes emlékemet jegyzem fel közbevetőleg, abból az időből, mikor Szinyei a háború alatt Fonyódon nyaralt és a Balatont festegette. Tanúja voltam,

⁴⁸ A VÚ 805. oldal reprodukciójának képaláírása: Szinyei Merse Pál: Szép idő. Ez a mű azonos a Derús idő a Balatonon címen is ismert képével (SzM Anna megjegyzése)

hogy a sárosi mozdulatlan hegyekhez, völgyekhez, parkokhoz szokott mestert mennyire kihozta »sodrából« a Balaton örökös változásával, szeszélyességével. Néha úgy beszélt róla, mint valami személyes ellenségéről. »Egész délelőtt festettem – beszélte – aztán elmentem ebédelni. Mire ebéd után, folytatni akartam a festést, ő egészen más volt már és mindent előlről kellett kezdenem.« Annyira figyelte a hullámzó Balatont, annyira igyekezett megragadni az egyre változandót, hogy végre – önmaga mondta – álmában is hullámzó vizet látott. Ilyen meghatóan lelkiismeretes volt ez a nagy művész. De nem is festette meg senki olyan híven a Balaton zöldes-sárga hullámait, mint ő.”

Csánky Dénes: A balatoni tájképfestészet. In: *A festői Balaton.* Budapest, 1942. 80-82.

„[...] A realistalátás jeles képviselőjének ünnepi magasságában kell azonban megemlékeznünk a szabadtéri festés úttörő mesterének, a levegő- és fényprobléma nagy magyar hősének művészetéről, Szinyei Merse Pál balatoni képeiről. Ő, aki müncheni tanulmányai idején a szép bajor tájékok szomszédságában is tartózkodó maradt, aki viszont a hazai tájak bűbajos festőiségében a magyar tájfestés csúcsára emelkedett, a kényes és zárkózott művész, szintén behódolt a csodálatos víz festői hatásának. Mert csak ez inspirálhatta annak a néhány kitűnő alkotásnak a megfestésére, melyek művészi erejének utolsó időszakában, mint sajátos zamatú, önálló művek hagyták el ecsetjét. Kevés alakja van a

magyar tájfestésnek, akire annyira ráillik a vérbeli festő megjelölése. Bár balatoni képei nem készültek alkotó erejének zenitjén, mégis a szuverén tájlátás és biztos előadás pompás példáinak tekinthetők. Különösen a parti előtérrel összekapcsolt képeknél érezzük a fölényes természetlátásnak szuggesztív erejét. Látjuk mennyire biztos ösztön vezette a táj térszerűségének éreztetésében, ami mindig tiszta és lezárt képhatást eredményezett. A földnek és víznek ez a meggyőző együttélése, a különböző, egymásnak ellentmondó tájvonalak, az előtér és a horizont vonalainak biztos összeegyeztetése nyilvánvalóan nagyszerű művészi ösztönéből fakadt és az előadásnak végtelen egyszerűségével közli a szemlélővel a látott hatalmas panorámát. Hasonló témák festése végeredményben a legnehezebb feladatok közé tartozik, és így az ő, felülről nézett földszegély-előtérrel ábrázolt balatoni panorámái a legimponálóbb művészi teljesítményekhez tartoznak. Bár ezeknek festése idején már nem volt ereje teljében, a színértékek és fényjáték visszaadásában fölényesen megnyilvánul nagy festői ereje, a lényeglátás biztonsága. Emellett semmi technikai bűvároskodást⁴⁹ nem mutat előadása. A megérzett tiszta színeket fölényes biztonsággal helyezi egyszerű, meggyőző ecsetvonásokkal a vászonra, kevés festékkel. Alla prima festett tájaknak látszanak ezek, melyeken a továbbfejlesztés technikai bűvészkedése helyett az egyszerű letétel szuverén nyelve beszél. Az ilyen témáknál a fű, fa és víz kapcsolataiban a rajz kevés, a tárgyformák

⁴⁹ Valószínűleg „bravúroskodás” szerepelhetett az eredeti kéziratban (SzM Anna megjegyzése)

bizonytalanok; ő biztos ösztönnel zárja le a fűnek, fának, árnyéknak körvonalait, a fölösleges részletek lehető mellőzésével, és az egyszerű eszközökkel előadott képein ott ragyog meggyőző hűséggel, a természetlátás fölényes derűjével a magyar nap tiszta fénye, éltető ereje. A háttér egének kumuluszai, ezeknek fehér ellentéte adja meg a többi színek relációit és hívja őket életre. Balatoni képei között a Királyi Várban őrzött tájkompozíciója a legszebb balatoni tájak sorába tartozik. A fonyódi part földszakadékos előterével megalkotott balatoni kilátása érdekes és szellemes alkotás, ugyancsak ezek közé kell sorolnunk másik facsoportelőtérrel megfestett fonyódi képét is. Maga a nagy víz is inspirálta. A Szinyei-család tulajdonában lévő, fehér fodros hullámokkal tarajozó balatoni képek, a lényeglátásnak szintén meggyőző erejű darabjai és egyszerű biztos előadása a nagy francia impresszionisták ecsetjére emlékeztet. A nagy magyar mester tíz balatoni képéről van tudomásunk. [...]"

Napló (Veszprém), 1967. május 20. 4.

V. A. (Vajkai Aurél): Szinyei Merse balatoni képe

„[...] Szinyei élete alkonyán, az 1910-es évek végén festett fonyódi nyaralása alkalmával vagy tíz balatoni képet. Sokáig nem találkoztam e képekkel (részben talán magángyűjteményekben lappanganak), s csak a legutóbb került egy balatoni festménye a keszthelyi Balatoni Múzeumban kiállításra. Valamelyik korábbi méltatója egyik balatoni képéről úgy ír, hogy ez – éreztetve a térszerűséget – a legszebb balatoni tájkompozíciókhoz

tartozik. Kint a természetben festette balatoni képét, mert – szavaival – a piktúrát csak egyetlen mestertől lehet megtanulni, a természettől. – Valahol a fonyódi hegy tetején festhette képét, előtérben a füves, vén fáktól, erdőtől szegélyezett dombtető, háttérben a túlsó part látható. De magából a vízből, a Balatonból aránylag keveset látunk, s a hangsúly – valljuk be – a fás, füves térségen van. Ha a kevés Balatont eltakarom, a tájképről valahogy váratlanul a sárosi hangulatú táj bontakozik ki. Szinyei szülőföldje, amivel oly diadalmas csatát nyert a Majális képen. Nem tudta szűkebb hazáját megtagadni nagy festőnk még élete alkonyán sem (röviddel utána oda is ment haza meghalni), s annak levegőjét idézi a Balaton mellékén a Fonyódi hegy tetején is. [...]"⁵⁰

Napló (Veszprém), 1961. július 30. 7.

Váth János: A színcsodák álmodója a Balatonnál. Emlékezés Szinyei Merse Pálra

„[...] Bár a sárosi tájak, a bölcsőhely örök lehelete rajta lebeg tájképein, a világháború megnehezülő lehetőségei lehozták a sárosi tájaknak a háborús világhoz közelebb eső életétől, a Balaton békésebb tájára. Éppen az oly jellegzetes Fonyódra, honnan remek rálátás nyílik a tó felületére, a zalai bazaltalakulatokra. Gazdag vegetáci-

⁵⁰ A cikk illusztrációja a *Kilátás Fonyódról* című festményt ábrázolja (a Magyar Nemzeti Galéria tulajdonából ez volt Keszthelyen is kiállítva), *Balatón a fonyódi partokról* téves képaláírással (SzM Anna megjegyzése)

ója egymás után jelenül meg széles vásznain, s hirdetik varázsló erejét, a folyton megújuló színeit, változatoságát, formációit e páratlan víznek. [...] Fonyódiak még emlegetik, amint vászonruhájában állt kifeszített vászna előtt, s rakta fel az eleven színeket, s jelentette meg a víz és a békés táj életét. Férfias szépsége még így ősziően is visszahozta őszi színekben égő tájnak emlékét. Tíz-húsz a műremek, amely hirdetni fogja a mester balatoniságát, hogy beteljesült a szavak nagy mesterének⁵¹ áldása: „**Színcsodák álmodója**” lett a Balatonnál is.

| **Somogyi Hírlap**, 1995. október 28. 14.

| Pandur József: Szinyei Merse Pál Fonyódon

„Ebben az évben emlékeztek Szinyei Merse Pálra, a »Majális« festőjének születése 150. és halálának 75. évfordulóján. Az is aktuálissá teszi a rá emlékezést, hogy Fonyódon Szinyei-emlékhelyre bukkantak. A család végigutazta autóján a Balaton-partot, és Fonyód látszott a legalkalmasabbnak arra, hogy a 70 éves kényelemszerető, már kevesebbet dolgozó mestert festői témák közelébe segítse.

A Wellisch-villa⁵² sokszobás, nagy ház volt, faragott oszlopos tornácáról messze lehetett látni. Itt pihent a

⁵¹ Vörösmartyknak (a cikk itt nem közölt elején órá hivatkozott a szerző (SzM Anna megjegyzése)

⁵² Helyesen: Velics-villa. – A villát lászlófalvi Velics Antal építtette

festő, a Jernyéről magával hozott nyugágyban. Innen figyelte a Balatont, amelyről mindig le tudta olvasni, milyen idő várható, mert ettől függött, hogy mikor és mennyi időre engedí vízre két unokáját: Félixet és Pált. Ott-tartózkodásuk alatt a két unokát Molnár C. Pálnak, fiatal tanítványának a gondjaira bízta. A házat nagy kert vette körül, előtte húzódott a sétány, egészen a kápolnáig, s onnan le a Balatonig. Külön épületben, a 40 méteres mély kút szomszédságában állt a konyha és a személyzet számára épített otthon. A nyaralót bérbe adó Wellisch családnak birtoka volt nemcsak Fonyódon, hanem Fejér megyében is Verebespusztán. A késői utódok között akadt neves személyiség is, aki egy időben Görögországban nagykövetként tevékenykedett.⁵³

A visszaemlékezők szerint a festő az első nyáron naponta lesétált a partra, szemlélődött, s ritkán vett ecsetet a kezébe. »Most fúj a szél« – mondta, s elhárította magától családja biztató szavait. A Badacsonnyal nem volt kibékülve, mert úgy érezte, hogy ez az elterpeszkedő, koporsó alakú hegy megzavarja a szép zalai hegyek vonulatát. A második évben már kora tavasszal tervezett és elkészítettett egy olyan bódét, amely a Balaton felé nyitott volt, s abban elhelyezkedve felállíthatta festőállvá-

1906-ban, ebben az időben fia, Velics Lajos és testvérei tulajdona. Ma a Fonyódi Múzeum épülete. – A Wellisch család zsidó eredetű volt, 1910-ben 'vágvecsei' előnévvel kapta a nemességet Wellisch Alfréd, akinek leánya, Margit (1892-) a Nemzeti Szalonban állította ki 1915 szeptemberében A *fonyódi hegyek* című olajfestményét (Varga István megjegyzései). V.ó. Varga István i.m. (7. jegyzet) 363-367.; Géger Melinda – Varga István i.m. (17. jegyzet) 135.

⁵³ Velics László (1890-1953) görögországi nagykövet 1939-1944 között

nyát. Úgy gondolta, hogy ott senki és semmi nem zavarja munka közben. A két nyár eredménye nyolc nagyszerű képpel dokumentálható. Mindegyiket kint, a helyszínen festette nagy igyekezettel, gyorsan, frissen tartva a felületet. Egyet a bélatelepi parton, ahol akkor még legelő húzódott Berényig. Csónakon vitték oda unokái, s otthagyták, majd érte mentek, s örömittasan, diadalmenetben vitték haza az elkészült képet és alkotóját. A Balatoni kilátás című képét a kápolna mellett festette. Ha nem állt vászon elé, akkor is figyelt, gondolkodott, és tervezgetett. Fia lopva készített róla felvételeket, egyik unokájának pedig feladatul adta, hogy a hullámokról, a viharról, a sirályok röptéről készítsen fényképeket. Ezeket rendezgette, válogatta.

1917-ben a vakációval véget is ért Szinyei Merse Pál fonyódi tartózkodása. Nem tért vissza soha többé. A ház késői lakói el is felejtették a neves vendégeket, s amikor a tulajdonosok elhagyták, állami tulajdonba

került a villa, a nagy sárga házban áttörték a szobák falát – mozivá alakították.⁵⁴

1980-ban, hat évtizeddel a nyaralás után tért vissza ide Szinyei Merse Félix, s egy budapesti újságban meg is szellőztette tapasztalatait. Szomorúan látta, hogy a ház mostoha körülmények között, pusztulóban van. Akkor is, ma is csak néhány zsalus ablak és íves párkánya emlékeztetett a valamikori jobb időkre. A Balatonra néző teraszból csak néhány téglasor maradt. A kopott lépcsők még állnak, a pádimentumból széles törzsű akácfa meredeznek az ég felé. Szemétdomb, hulladék veszi körül. Biztató, hogy a város vezetése fölfigyelt a nevezetes villára és neves festő lakójára. Ígéret van arra, hogy a következő nyárra emléktábla kerül a sárga falra, s talán megérjük, hogy rendbe téve úgy, ahogyan tervezik, a Múzsák Háza-ként emlékház lesz, ahol majd képek, festmények igazolják, hogy egykor Szinyei Merse Pál is alkotott Fonyódon.”

⁵⁴ Az épületet államosították, Velics Antal örökösei – gyermekei – nem önként hagyták el (Varga István megjegyzése)

Emléktábla avatás az egykori Velics villa falán, 1997

A Fonyód Városvédő és Szépítő Egyesület elnöke, Csutorás László – Pandúr József idézett cikke után – felvette a kapcsolatot Szinyei Merse Annával, s közösen dolgoztak azon, hogy a fonyódi nyaralás 80. évfordulójára emléktáblát tudjanak állítani. A művészettörténész dédunoka az egyesület rendelkezésére bocsátott számos családi fényképet és több itt festett kép fotó-reprodukcióját. Az egyesület ezekből tablát készíttetett, amely a közeli Tungstram üdulőben lett kiállítva. Az egykori Velics villa épülete 1956-tól

az 1980-as évek végéig moziként üzemelt, de már elég régóta elhanyagolt állapotban volt. A környezetét rendbe tették, és az egyesület 1997. május 31-én emléktáblát állított a villa falán. Ezen az eseményen Szinyei Merse Anna és Pandur József mondott beszédet. Az ezt megelőző napon a művész korábbi kedvelt tartózkodási helyén, Szirmabesenyőn is Szinyei emléktáblát avattak abból az alkalomból, hogy iskolájuk felvette Szinyei Merse Pál nevét. A leszármazottak mindkét ünnepségen részt vettek.

30. kép: Szinyei Merse Anna avató beszédet mond

31. kép: Csutorás László és dr. Szűcs Imre, a Fonyód Városvédő és Szépítő Egyesület elnöke és titkára leleplezi az emléktáblát

32. kép: Szinyei Merse Pál dédunokái házastársaikkal és gyermekeikkel a mester Józsay Zsolt által készített portréja előtt 1997. május 30-án, a szirmabesenyői Szinyei Merse Pál Általános és Alapfokú Művészeti Iskola névadó ünnepségén

Szinyei Merse Pál emlékezete Fonyódon. Kiállítás a felújított egykori Velics villában, 2006

Néhány évvel később a frissen megalakult Fonyódi Múzeumi és Helytörténeti Egyesület kapta meg kezelésbe az épületet, s az Önkormányzattal karöltve egy, a Széchenyi terv keretén belül elkészített és támogatott pályázat eredményeképpen felújította az épületet, újra elkészült a régi fotón is látható, Balaton felé néző terasz. Az egyesület kialakította a Fonyódi Természetvédelmi és Helytörténeti Gyűjteményt. A fonyódi nyaralás 90. évfordulóján – ebben az időszakban a gyűjtemény az Eötvös Károly Városi Könyvtár keretein belül működött – 2006 nyarán

nyílt meg az első Szinyei emlékkiállítás, melynek segítője és megnyitója újra Szinyei Merse Anna, a Magyar Nemzeti Galéria főmúzeológusa volt. A rendezők, Minczinger Katalin múzeum-vezető és Varga István könyvtárigazgató, eredeti műveket is kölcsön kaptak a Budavári Palotából és a siófoki Kálmán Imre Emlékházból: két, Fonyódon festett Szinyei-festményt, Stróbl Alajos Szinyeiről készült mellszobrát, valamint Zombori-Moldován Béla 1916-ban rézbe karcolt Szinyei portréját. Archív fotók és a mester több balatoni képének reprodukciója is helyet kapott a tárlaton.

33. kép: Kiállításrészlet az eredeti festményekkel

34. kép: Kiállításrészlet dokumentumfotókkal

35. kép: Az újjászületett teraszon a kiállítás társkurátora, Varga István és Szinyei Merse Anna a férjével, Bajza Józseffel

**Szinyei Merse Pál új domborművének leleplezése
A Magyar Festészet Napján, 2015**

A Fonyódi Múzeumi és Helytörténeti Egyesület 2015. év őszén a Magyar Festészet Napja alkalmából Molnár C. Pál emlékkiállítást szervezett, amelyen szerepelt egy 1917-ben Fonyódon festett képe is. A megnyitó ünnepségen leleplezésre került a már meglévő emléktábla mellé, a Szinyei Merse Pál festőművészt ábrázoló dombormű, Buda István szobrászművész alkotása. Közvetlen közelében kapott helyet Molnár C. Pál emléktáblája is.

2016 július 16.

Szinyei Merse Pál fonyódi tartózkodásának centenáriumán megnyílik a Velics villában a mesterre emlékező, mindeddig legteljesebb dokumentációs kiállítás és kiadásra kerül jelen kiadvány.

36. kép: A Magyar Festészet Napja alkalmából Szinyei Merse Pál új domborművét leleplezi alkotója, Buda István szobrászművész. Koszorúz: Bárczayné Szinyei Merse Éva dédunoka

37. kép: Az 1997-es emléktábla és az új dombormű

SZÖVEG KÖZTI DOKUMENTUMFOTÓK, A MŰVÉSZ LESZÁRMAZOTTAINAK BIRTOKÁBÓL:

1. Szinyei Merse Pál festés közben Fonyódon 1917-ben
2. A művész a fonyódi fürdőkabinok előtt Félix fiával (balról) és István öccsével (jobbról), 1917
3. Családi fürdőzés, 1916. Balról jobbra: Gerencsér László, SzM Pál unoka, SzM Ödön unokaöccs, SzM Félix, a festő fia, SzM Félix unoka, SzM Rózsi. Jobbra a mólón áll SzM Pál, a festő
4. Családi üdvözlőlap Szinyei Merse Istvánnak, 1917. augusztus 20.
5. Fonyódfürdő, Béla-telepi fürdőház. Az üdvözlőlap képes oldala, 1917
6. Pihenés a fonyódi Velics-villa teraszán, 1917. Balról jobbra: a művész Rózsi leánya, Pali unokája, Szinyei Merse Pál, Fekó unokája és Molnár C. Pál
7. A művész a Balaton partján, festőkabinja előtt, 1917
8. Fénykép a viharos Balatonról, 1916
9. Készül a Kilátás Fonyódról című festmény, 1917
10. Újabb festmény készülőben, 1916/17
11. Motívumfotó a mester Szép idő című festményéhez, 1916
12. Fürdőélet Fonyódon 1917-ben. A mólón elől a művész, hátul balra Pali unokája
13. Evezősök a mólón
14. A mester nádist fest a parton, 1917
15. Szinyei Merse Pál Rózsi leányával és Fekó unokájával a Balaton partján, 1916
16. Szinyei Merse Rózsi a strandon unokaöccsei, Pali és Fekó között, 1916
17. Molnár C. Pál festés közben Fonyódon, 1917

SZINYEI MERSE PÁL ÉS FONYÓDI NYARALÓTÁRSAINAK FESTMÉNYEI:

18. Szinyei Merse Pál: *Zöldes Balaton*, 1916. olaj, vászon, 40x50 cm, jelzés nélkül (magántulajdon, Virág Judit Galéria archívuma)
19. Szinyei Merse Pál: *Sárga Balaton (Viharos Balaton)*, 1916. olaj, vászon, 40x50 cm, jelezve balra lent: Szinyei (Siófok, Kálmán Imre Emlékház, Kajetán Jácint fotója)
20. Szinyei Merse Pál: *Háborgó Balaton*, 1916. olaj, vászon, 100x120 cm, jelezve balra lent: Szinyei (ismeretlen helyen)
21. Szinyei Merse Pál: *A Balaton a fonyódi partról*, 1916. olaj, vászon, 60x70 cm, jelezve balra lent: Szinyei. (magántulajdon, KOGART archívum)
22. Szinyei Merse Pál: *Szép idő (Derűs idő a Balatonon)*, 1917. olaj, vászon, 80x96 cm, jelezve jobbra lent: Szinyei (magántulajdon, Kieselbach archívum)
23. Szinyei Merse Pál: *Kilátás Fonyódról*, 1917. olaj, vászon, 68x82 cm, jelezve balra lent: Szinyei (Magyar Nemzeti Galéria, Mester Tibor fotója)
24. Szinyei Merse Pál: *Bivalyfürdő*, 1917. olaj, vászon, 60x70 cm, jelezve balra lent: Szinyei (magántulajdon, Kieselbach archívum)
25. Szinyei Merse Rózsi: *Napos Balaton*, 1916. olaj, vászon, 60x70 cm, jelezve balra lent: Sz. Merse Rózsi 1916 (magántulajdon, Nagyházi archívum, Sajti László fotója)
26. Szinyei Merse Rózsi: *Nyárfa a Balaton partján*, 1916/17. olaj, vászon, 40,5x50,5 cm, jelezve jobbra lent: Szinyei (magántulajdon, Belvedere Szalon archívuma)
27. Szinyei Merse Rózsi: *Badacsonyi táj*, 1916/17. olaj, vászon, 60x70 cm, jelezve jobbra lent: Szinyei (ismeretlen helyen)
28. Szinyei Merse Félix: *Fonyódi fürdőházak*, 1916/17. olaj, karton, 25x34,5 cm, jelezve balra lent: Szinyei ½ x (magántulajdon, Nagyházi archívum, Sajti László fotója)
29. Molnár C. Pál: *Fonyód*, 1917. olaj, karton, 34x50 cm, jelzés nélkül (Molnár C. Pál Múzeum)

FONYÓDON KÉSZÜLT ESEMÉNY FOTÓK:

Emléktábla avatás az egykori Velics villa falán, 1997. május 31.:

30. Szinyei Merse Anna avató beszédet mond
31. Csutorás László és dr. Szücs Imre, a Fonyód Városvédő és Szépítő Egyesület elnöke és titkára leleplezi az emléktáblát
32. Szinyei Merse Pál dédunokái házastársaikkal és gyermekeikkel a mester Józsay Zsolt által készített portréja előtt 1997. május 30-án, a szirmabesenyői Szinyei Merse Pál Általános és Alapfokú Művészeti Iskola névadó ünnepségén

Szinyei Merse Pál emlékezete Fonyódon. Kiállítás a felújított egykori Velics villában, a Fonyódi Múzeumban, 2006. augusztus 5. – szeptember 15.:

33. Kiállításrészlet az eredeti festményekkel
34. Kiállításrészlet dokumentumfotókkal
35. Az újjászületett teraszon a kiállítás társkurátora, Varga István és Szinyei Merse Anna a férjével, Bajza Józseffel

Szinyei Merse Pál új domborművének leleplezése A Magyar Festészet Napján, 2015. október 18.:

36. A Magyar Festészet Napja és Molnár C. Pál emlékkiállítása alkalmából Szinyei Merse Pál új domborművét leleplezi alkotója, Buda István szobrászművész. Koszorúz: Bárczayné Szinyei Merse Éva dédunoka
37. Az 1997-es emléktábla és az új dombormű (Kajetán Jácint fotója)

Megjelent a Fonyódi Kulturális Intézmények kiadásában
Fonyódon, 2016-ban

Felelős kiadó: Tóthné Nagy Ágnes igazgató

Kézirat lezárva: 2016. május 20.

Minden jog fenntartva.
Bármilyen másolás, sokszorosítás illetve adatszolgáltató rendszerben való
tárolás a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve

© Szinyei Merse Anna

© Varga István

© Fonyódi Kulturális Központ, Könyvtár és Muzeális Gyűjtemény

Nyomdai munkák Mester Nyomda Kft., Budapest

Felelős vezető: Anderle Lambert

ISBN 978-963-12-5828-8

„Szinyei Merse Pál munkásságának legutolsó éveiben szinte a sensatio erejével hatott az a körülmény, hogy ő egy-két nyarat falusi otthona helyett a Balaton partján töltvén, ennek az új természeti környezetnek benyomásait gondos tanulmánnal bevitte művészetébe. Kit ne érdekelne az, hogy a nagy magyar tájképfestő szemében és ecsetjén miként jelenik meg a »magyar tenger« világa? Várakozásunkban nem is csalódtunk, a Szinyei palettáján nem hiányzott a Balaton gazdag színskálájának egyetlen árnyalata sem...”

Berzeviczky Albert, 1921